

ПРЕДГОВОР

*"...Тоа шџџо ќе се каже усно џосвеџено е на сегашиноста,
а џџоа шџџо ќе се заџџџе наменџо и е на иднинаџа..."
J. В. Геџе (1749 - 1832), германски џоеџџ*

Животот на човекот има ведри и темни мигови. Исто така и населбите имаат свои растежи и падови. И кај едните и кај другите постојат моменти кои не се забораваат. Никогаши не можат да се забораат ако се пренесувани од колено на колено, или бидат забележани на хартија.

Не треба да заборавиме дека нашите предци, кои живееле на овие простори, секој од свое време оставале спомени како сведоштво на нивниот материјален и духовен живот и духовна култура.

Населбите односно селата, како заедничка животна целина, имаат свој животен тек. Меѓутоа, со одумирањето на селата што се случува во последниве децении од XX в. може засекогаши да останеат забравени настаните и случувањата во селото.

Ако и во овој момент сите настани не се забележат и не се преточат во публикација, идните генерации засекогаши ќе останат без сознанија за минатото на родниот крај на своите претци.

Живеејќи и работејќи во моето родно село, слушав од постарите жители многу работи за минатото на селото, за постанокот и опстојот низ вековите што минувале.

Посебен интерес кај мене се јави во периодот помеѓу 1960-тите и 1970-тите години, во времето кога бев учител во селото. Имено, во тоа време преку неврзани разговори со повозрасни жители, а посебно со стариот Јоше Попов, со чашка-две ракија, водевме долги разговори за одредени настани во минатото, непосредно поврзани за селото.

Сето тоа, преку прераскажување на настаните, а за некои и самиот сум бил сведок, ги забележував на хартија и ги чував подолго време.

Со иселувањето на жителите низ разни места и краеве, како и ширум светот, оценив дека еден ден ќе биде прекината врска на новата со постарата генерација и многу настани за минатото на селото ќе останат заборавени. Нашите идни поколенија не ќе имаат можност да знаат за селото и родниот крај на своите дедовци и прадедовци.

Од тие причини, оценив дека како последни сведоци на настаните, сме должни пред генерациите што следат, она што сме го доживеале и слушале да го пренесиме во публикација која на секого и засекогаш ќе остане како документ за светлите и темни мигови на селото Чаниште.

Исто така, ценам дека секој граѓанин, секое семејство што има корени од ова село по било кој основа, пожелно е, поради себе и заради своите идни поколенија да ја поседува оваа публикација.

Со читањето на оваа публикација ја вметнувате сликата за Чаниште во својот дом.

*

На крајот ја изразувам својата посебна благодарност на Јован (Јоше) Попов (1892-1974) и Спасе Димовски-Цаверов (1922-2001) кои со своите кажувања ми помогнаа во собирање на податоците, на рецензентот Тренчо Диитриевски, на редакцијата, посебно на Трајко Огненовски во редактирањето и графичкото обликувањето на оваа монографија.

Воедно искажувам искрена благодарност и на секој читател што ќе ја има оваа публикација во својата рака и во својот дом.

Авторот

ВОВЕДЕН ДЕЛ

ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА МАРИОВО

*"...По љаџи одам, леле, љо љаџи љрашам
кој љаџи води, леле, за Мариово.. "
(народна љесна)*

Мариово е посебен регион на Република Македонија кој има специфични географски и етно карактеристики.

Мариово е највисоката висорамнина во Р. Македонија која претставува 10% од целовитоста на државата.

Со градски центри е поврзано преку следниве три правци:

- Витолиште - Прилеп,
- Старавина - Битола и
- Витолиште - Рожден-Кавадарци.

Поради немањето добра патна комуникација останало недопрено од современата цивилизација, што придонесе да има најчиста природна средина.

Мариово изобилува со разновиден животински свет. Претставуваше и с# уште претставува еден вид природен резерват за љубителите на ловот.

Кањонот на Црна Река е посебно обележје на природна убавина, која со големо задоволство ја користат љубителите на риболовот.

Во Мариово живеело исклучиво македонско население со христијанска вероисповест.

Говорот и народните обичаи и обреди имаат посебни карактеристики во однос на другите делови на Македонија. Многу е карактеристична народната носија на Мариово која е прогласена за една од најубавите и најбогатите во Македонија, посебно женската невестинска носија.

За време на турското владение Мариово било подрачје каде немало турско население. Поради тоа населението имало

спокоен живот и мир од самоволијата на агите и пашите од тоа време кои го малтретирале целиот македонски народ.

Мариово се наоѓа помеѓу 39,40 и 40,41 степен географска ширина со површина од 1.390 км² со просечна надморска височина од 1050 м. Со високите планинските венци во синџири од сите четири страни природно е изолирано од светот. Планинските венци ги сочинуваат планинските масиви: од северна страна Дрен, планина која на запад прави лак со Селечка Планина, потоа Смечо на југ, Кајмакчалан со масивот Нице и Кожув кој води на исток и со Козјак Планина - се затвора кругот на север.

Реката Црна од познатиот завој кај с. Скочивир па с# до Кавадарци протекува преку средината на Мариово и го дели на два дела: Големо (старо) Мариово и Мало (ново) Мариово .

Црна Река изобилува со вода. Покрај изградената хидро-центра „Тиквеш“ во план е изградба на хидроцентралите „Чебрен“ и „Галиште“ со вкупна моќност од околу 480 мегавати.

Мариово располага со рудно и шумско богатство. Во поголем дел се среќаваат неметалите како што се дијамантската земја, кварцот, мермерот, момилокот. Шумите од племенито потекло ги има во реонот на Витолиште (Кожув и Козјак) и Старавина (Кајмакчалан) со познатиот Црн Бор.

На подрачјето на Мариово се наоѓаат 29 селски населби, со вкупно од 13.420 жители, со 4,5 жители на м².

Мариово географски и територијално припаѓало кон трите градски центри Прилеп, Битола и Кавадарци.

Миграцијата во Македонија била присутна од пред повеќе години. Во Мариово миграцијата во поголем обем започна после 1960-тите години. Како таа се одвиваше покажуваа долу изнесените показатели:

СТАТИСТЧКИ ПОДАТОЦИ
за бројната состојба на населението во мориово по населби

Прилепски дел (населби)	1961	1981	1994	2002
1. Бешиште	1.171	238	87	22
2. Вепрчани	367	62	19	10
3. Витолиште	1.291	664	288	170
4. Врпско	137	5	2	0
5. Гуѓаково	132	4	0	0
6. Дуње	772	333	145	77
7. Живово	260	7	5	0
8. Кален	336	110	38	19
9. Кокре	266	53	16	7
10. Крушевица	637	284	116	87
11. Манастир	232	19	13	4
12. Пештани	210	63	28	20
13. Полчиште	824	193	46	31
14. Чаниште	694	348	86	47
В к у п о	7.285	2.383	889	476
Битолски дел (населби)	1961	1981	1994	2002
1. Старавина	655	-	26	23
2. Брник	215	-	8	2
3. Будимерци	521	-	42	30
4. Градешница	1.019	-	112	89
5. Груниште	225	-	3	3
6. Ивени	316	-	7	5
7. Маково	515	-	98	71
8. Орле	226	-	26	16
9. Рапеш	578	-	74	46
10. Зовиќ	388	-	55	31
В к у п о	4.559	-	451	316
Кавадаречки дел населби	1961	1981	1994	2002
1. Галиште	418	-	-	-
2. Клиново	418	-	-	-
3. Мајдан	39	-	-	-
4. Рожден	681	-	-	-
5. Ржаново	20	-	-	-
В к у п н о	1.576	-	-	-

Податоците се земени од Државниот Завода за статистика, подрачно одделение Битола од пописите во назначените години.

Општината Мариово (Прилепскиот и Битолскиот дел) со седиште во с. Манастир, во 1961 година имаше 11.844 жители, од кои:

- 11.784 Македонци, или99,49 %
- 39 Срби, или0,32 %
- 7 Турци или0,05 %
- 13 други или0,10 %.

ДЕЛ ПРВИ

ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ ОДЛИКИ

1. Местоположба

Селото Чаниште припаѓаше во прилепскиот дел на Мариово. Со територијална поделба од 1996 година, Чаниште се наоѓаше во рамките на Општината Витолиште.

Со најновата територијална поделба на РМ од 2005 год., Чаниште припаѓа во рамките на Прилепската општина. Под истава општина се наоѓаше и во периодот од 1965 до 1996 год.

Чаниште се наоѓа во подножјето на Селечка Планина во западниот дел на Мариово. Распространето е на левата и десната страна на Крушевичка-Чанишка река, на 500 метри јужно од нивното меѓусебно соединување. Се наоѓа на оддалеченост од околу 34 километри од Прилеп, а на околу 42 километри од Битола.

Атарот на селото зафаќа површина од околу 3.600 ха и истиот се протеѓана:

западната сѐрана: по сртот на Селечка Планина почнувајќи од врвот Висока до тромеѓето на Исправен Камен. Се граничи со с. Орле и с. Лопатица;

јужна сѐрана: од тромеѓето од с. Орле и с. Лопатица, атарот врви по долот од под Гарван по течението на Топли Дол се до вливот со Црна Река. Се граничи со селата Орле, Маково и Рапеш;

источна сѐрана : од вливот на Топли Дол во Црна Река, по течението на Црна Река с# до сливот на Димов Дол. Се граничи со селата Зовиќ, Манастир и еден мал дел со с. Бешиште и од

северна сѐрана: Од сливот на Димов дол низводно неговото течение, линиски преку Падишта, Дојкова ливада, Рогатец и Ударникот. Се граничи со атарот на с. Крушевица а со мал дел со с. Манастир.

Атарот на селото е половина рамничарски, половина ридско-планински и зафаќа простор од 36,7 км². Рамничарскиот дел се протега кон с. Крушевица и заедно со крушевачкиот дел преставува најголемиот рамничарски дел од целото Мариово. Затоа во овој дел од цело Мариово најмногу се произведувале житни култури, како што се р'ж, пченица, пченка, јачмен, на повисоките места и овес.

Инаку, од целата површина од 3.673 хектари, под ниви се 1.627 ха, под пасишта 1.565 ха, ливади 39 ха, лозја 7 ха а останатиот дел отпаѓа на градини, овоштарници, утрини и сл. Чаниште се наоѓа на надморска височина од 725 метри и спаѓа во пониските села, после с. Гудјаково (500), с. Дуње (570) и с. Манастир (590). Спрема соседното село Крушевица се наоѓа пониско за 125 метри. На приближно иста надморска височина се селата Кален (620), Врпско (620), Рапеш (640) и Пештани (650). Селото во 1961 г. броело 694 жители, додека во 1994 г. бројот значително се намалил на само 83 жители.

*До селото Чаниште од градските центри Прилеп и Битола се стигнува од двата патни правци: Прилеп - Витолиште од приклучокот кај Липов Дол преку с. Крушевица до Чаниште со растојание од 34 км (асфалтен пат);

*Битола - Старавина од приклучокот кај с. Маково преку Тоипли Дол до с. Чаниште. Растојанието е 42 км тешко проооден пат, посебно од с. Маково до с. Чаниште, поради макадам - неасфалтиран пат.

2. Топоними во атарот на Чаниште

Ако се погледне географската карта во поголем размер ќе се види дека во рамките на атарот на селото многу реони имаат сопствени називи-топоними. Називите се означени во катастарската управа така што кога ќе се добие имотен лист нивите, ливадите, лозјата и др. недвижнини се означени со топонимиите каде се наоѓаат.

Позначајни топоними се следниве:

На источна страна: „Белата Земја“, „Зимовникот“, „Полената“, „Маленица итн.

На јужна страна: „Старо село“, „Пуродол“, „Зајечарот“, „Голиот Рид“, „Чебрен“, „Крушите“, „Желкароец“, „Турски Ливаѓе“, „Беланоец“, „Говедарникот“, „Провирачот“, „Мигдел“, „Топли Дол и „Острилата“;

- На западна страна: „Чаирот, „Старите Лозја, „Белутразите, „Плазо“, „Липје“, „Долни“ и „Горни“ Пупулеги“, Маргара“ (1010 м.), „Омано“, „Црвениците“, „Коритата“, „Леоец“, „Студена Вода“, „Мечкарица“ и „Чочов Кладенец“ и

- На северна страна: „Косово“, „Дуки Ливаѓе“, „Ригатец“, „Лозјанска Река“, „Падишта“, „Црна Тумба“, „Убава Глава“, „Рудникот Балто Кичер“, „Димов Дол“ i dr..

Има и други називи за помалку значајни места кои населението ги користеле за ориентирање при меѓусебна комуникација давајќи му сопствени имиња према некоја река, дол, воденица, кладенец и сл.

3. Клима

Имајќи ја предвид географската положба на селото, па и на Мариово, климатските карактеристики се скоро идентични како и за останатите села. Имено, Мариово има три видови на клима. По долината на Црна Река се јавува умерено медитеранска клима, на висините од 600-800 метри има умерено континентална со топли лета и студени зими, а на планинските масиви изразито планинска клима.

Чаниште во поголем дел го зафаќа подрачјето со умерено континентална клима со различен распоред на врнежите и сончевите денови. Средната годишна температура е околу 12°C , а врнежите максимално околу 68 л. на м² годишно. Чести се летните суши, посебно изразени во последните дваесетина години од XX век.

4. Хидрографија

Подрачјето на селото располага со скромни подземни и надземни води. Ваквата состојба се должи на составот на земјиштето и климатските услови. Се состои од разни извори и поточиња. Во време на дождови, есенско и пролетно време, има поголемо количество на вода од кое се создаваат

поголемите токови (Тојли Дол, Баланоец, Пуров Дол и др.) и двејте реки (Крушевачка Река и Косово) од кое се создава Чанишка Река.

Со вода за пиење населението се служело од бунарите во селото и водата од неколку кладенци околу село како што се кладенците: Чаирои, Бресје, Цацка и Дунска Врба. Од бунарите најмногу се користел селскиот бунар.

По течението на реката посебно под селото имало многу воденици за мелење брашно за исхрана на луѓето и пребој за добитокот. Водениците биле самостојни или заеднички за неколку домаќинства. Така на пример биле познати: Селската воденица, Поповата воденица итн. Најмногу воденици имало под селото, од бучалото, па сè до Младенова воденица.

Студена и пијка вода на кладенецој "Чаирои"

5. Растителен и животински свет

Според раскажувањето на постарите се претпоставува дека просторот над селото, посебно спрема западната страна бил покриен со густа дабова шума. Шумата намерно се сечела и корнела за да се добие обработливо земјиште. Просторот над чаирот према Лије, Коришаја, Црвеницие бил обраснат со густа дабова шума.

Денеска атарот на селото не располага со многу шума. Единствено мали површини под дабова шума има уште на просторот околу *Марџара*, *Сџудена вода*, *Мечкариџа* и нешто помалку околу *Лиџје* и *Варошиџа*.

Поради климатските услови и составот на земјиштето се среќаваат растенија прилагодени на големи суши. Како на пример: шипот, трнките и чалијата. Чалијата е посебен вид на трн висок 2-3 метри, со посебен вид на цвет и плод. Населението ја користеше за оградување на зеленчукови бавчи, лозја, ниви, ливади, аргачи итн.

Од овошките кои се користеа за јадење ги имало дивите сливи, крушите горници и по некоја питома калемена круша.

Поради лошите климатски услови, животинскиот свет не бил многу распространет. Од дивите животни најмногу ги имало волкот, лисицата, зајакот и др. Мечка и дива свиња на овој простор никогаш немало. Од птиците ги имало чавките, страчките, гарванот, орелот, соколот и сите видови на врапци и сколовранци.

Ловци со уловен дивеч во атароџи на с. Чанишиџе

ДЕЛ ВТОРИ

НАСТАНУВАЊЕ И СТРУКТУРА НА СЕЛОТО

1. Постанатост на селото

Создавањето на с. Чаниште се вршело скоро во исто време и на идентичен начин како што се создавале и останатите села во Мариово.

Се претпоставува дека Мариово во Римскиот период и подоцна било покриено со дабова шума. Во наше време постарите кажуваа дека пред стотина и повеќе години се сечела и корнела дабовата шума за добивање на обработливо земјиште.

Не се знае со точност кога почнало населувањето на овој простор. Во почетокот тоа биле мали номадски населби. Се претпоставува дека помасовно населување се вршело по доаѓањето на Турците на Балканот. Населувањето се вршело постапно и според дадену услови и можности.

Како прво, со доаѓањето на Турците на овој простор, тие како завојувачи прво ги населувале богатите рамничарски делови од Пелагонија. Тогашното месно пелагониско население било принудено да бега и како добра заштита наоѓало во планинските делови на Мариово, а како второ, со сечење и корнење на дабовата шума доаѓале до плодно земјиште и добри пасишта за сточарење. На тој начин се создавале услови за нормално живеење и опстанок.

Според изјавите на Спасе Димовски, а кој ги пренесувал кажувањата на неговиот стрико Јоше Попов*, кој добро ја познавал историјата, како на селото така и на Мариово,, Чаниште е создадено околу половината на XVI век.

* *Јоше Попов* беше еден од жителите на селото кој добро ги познаваше состојбите и приликите во времето на неговото живеење како за с. Чаниште така и за цело Мариово. Беше еден од оние кој кажувањата и преданијата од постарите добро ги запаметувал и ги раскажувал. Исто така беше еден од ретките кој на овој простор имал завршено школа во Атина на грчки јазик, писмен, речит човек (Авторот).

Во прво време, селото не било саместено на местото каде што е сега. Се наоѓало во месноста викано Старо Село. За тоа зборуваат многу докази. Имено, како прво самото име на местото Старо Село, потоа на тој простор се наоѓала црквата, денешното манастирче обновено пред 10-15 години. На истата локација се наоѓале остатоци од грнчарски и керамички предмети. На овој простор односно во Старо Село по една нива имаат скоро повеќето семејства од селото, па дури и оние од спротивната страна.

Селото во тоа време на споменатиот простор се соочувало со недостиг од вода. Како доказ на тоа е што во Старо Село нема ниту едно поточе или изворче вода. Не вирее никакво дрво или растение. Во летниот период се одело на реката кај Тапанот. Славата Света Петка, на 8 август ја промениле во Петковден, поради тоа што токму во тој период немало вода како за жителите така и за гостите кои доаѓале на слава. Се случувало во некои години дури и реката кај Тапанот наполно да секне.

Во меѓувреме, исто така има кажувања дека селото го зафатило пожар. Поради немање вода целосно изгорело. Од тие причини селото се преселува 500-1000 метри северно, по должината на реката каде што е денешната местоположба.

Во старото село имало три бунари. Од ним се претпоставува дека се денешните сочувани камења, а кои се наоѓаат на селскиот бунар, Балковиот и Толковиот бунар.

Старото село броело 7 куќи и се смета дека тоа биле семејствата, на :

1. Балковци
2. Толковите
3. Ризмановци (сегашни Кулевци, Шамовци и др.)
4. Кусипетковци (кај куќата на Секуловите)
5. Паланковци (кај Бресје)
6. Стојовци
7. Оклевци

Со тек на времето од овие семејства се создавале нови фамилии и семејства и постепено се ширело селото.

Покрај постојните куќи во периодот што следел, селото се ширело и со доселување на жители од други поблиски и подалечни места. Доселувањето се вршело најмногу од

Пелагонискиот или од Подпелагонискиот реон што гравитира према Мариово. Некои фамилии и маала и денес го носат прекарот од местото каде што дошле. Така на пример Чегеловци (денес Бојовци) се доселиле од с. Чегел во близина на с. Ивени. Истото мало покрај Амбаровско се викало и Чегеловско маало.

Со ширењето и окрупнувањето на селото, населението имало и посигурна заштита од разните банди, плачкаши и разни зулуми. Живееле доста слободно бидејќи биле далеку од дофатот на Турците, не плаќале даноци и разни други давачки.

Меѓутоа, подоцна со окрупнување на селата и со зацврстување на турската власт кон половината на 17 век, Турците пројавуваат интерес кон прибирање на разните даноци и давачки. Покрај тоа кај некои Турци се јавило интерес и за населување на овие простори посебно во рамничарскиот дел.

Таков бил случајот во селата Крушевица и Чаниште каде се доселиле бегови со постојано живеење.

Во Чаниште, некаде на почетокот на 18 век, се доселил некој бег по име или прекар Чане, по кого се претпоставува дека и селото го добило своето име. Живеел во Амбаровско маало каде што е денешната куќа на Бојовци. Ридот *Чивлиџој* од каде се гледа целото село како на тепсија, бегот го користел за надгледување на рајата.

Бегот во селото живеел мирно, не вршел експлоатации или некакви зулуми (штети). Меѓутоа, и покрај тоа бегот не останал да живее долго време во селото. Старите кажуваат дека не бил добро примен. Жителите на Чаниште многу со него не разговарале, едноставно бил во секоја прилика игнориран. И на патот кога ќе го сретнеле не го поздравувале ни со добар ден. Бегот тоа не можел да го поднесе и по извесно време самоволно се иселил. Тоа е еден пример и доказ како македонскиот селанец, се служел со итроштини за неприфаќање и ослободување од она што му е туѓо, не користејќи насилни средства.

Така селото се развивало и мирно живеело сè до почетокот на Првата светска војна, кога селото достигнало околу 120-130 куќи, односно, домаќинства со 800 жители.

2. Архитектурата на куќите

Селата во т.н. старо Мариово (преку реката Црна) се градени со т.н. собран тип. Селата од т.н. ново Мариово (пред Црна Река) се градени со истурен тип. Тоа се должи на фактот што во овие села, покрај куќата, близу се и останатите придружни објекти, како што се плевните, амбарите, фурни, и др. Во тој тип на село е и Чаниште.

Куќа во рушевини, градена предПрватаа светска војна, ѕидана со камен и покриена со ржаница

Куќите кои сега се во употреба се градени по Првата светска војна (1918) а еден поголем дел по Втората светска војна, во времето од 1947-48 година. Сите се со исто архитектонско решение. Сите се од приземје и еден кат и со ист распоред на просториите. Приземјето во најголем дел се користело како пондила (простор за чување на стоката) и визбата. Катот бил просторот за живеење. Се состоел од салон во средината и четири соби, од кои две помали лево и десно и две поголеми право исто така од лева и десна страна. Влезот на куќите, во најголем број на случаи, бил од јужната страна. Куќите се граделе со камен, а покривот со плочи (по Првата светска војна - 1919), а со ќерамиди се јавува и по крив дури по тората светска војна (1948).

Куќите пред Првата светска војна биле од стар тип, наречени подземнички. Тие биле ниски приземни, со две мали собички во почетокот и внатре еден широк простор, каде на едната страна престојувале луѓето, а на другата добитокот. На средината било огништето, а над него баџата (отвор на таванот) преку која излегувал чадот. Биле покриени со ѓржаница. Денес од тој тип можат да се видат уште по некое во селото, остатоци како рушевини.

Сидањето на куќите било со камен, со употреба на кал измешана со плева. Гредите биле од јасика прицврстувани со кламфи, клинци и шајки. Куќите биле немалтерисувани, подот бил од поквалитетна глина. Во големите простории каде што се живеело, се готвело, се печело леб, а тука биле и амбарите за чување жито и ноќвите со брашно. При градењето на куќите се оставале две врати, голема предна и мала задна врата. Вратите, покрај со жапка и катанец, преку ноќта се затворале со сурме.

Спиењето било заедничко. Се спиело на подот (наземи) на рогузина од слама или трска. На рогузината се ставало постилач од козина а покасно наполнета со слама, сошиена од јута - сламарица.

Во истата постела легнувале сите членови на семејството. Меѓу мајката и таткото спиеле малечките деца. Повозрасните, посебно оние пред женење или мажење се одделувале на засебен кош од истата просторија. Со изградбата на двоспратните куќи, после 1948 година, овој начин на становање се менува во правец на современиот начин на живеење.

Куќа во с. Чаниште од "современ тип"

3. Легенда за името на селото

За настанувањето на името на селото нема точен историски податок и доказ. Задржаното сеќавање на жителите пренесувано од колено на колено, дава минимална можност да се претпостави како е добиено името. Се раскажуваат две легенди за името,

- Според првата легенда, се вели дека во селото се населил некој бег по име Чане за кој понапред стана збор. По неговото име или прекар селото го добива името Чаниште.
- Според втората легенда, се укажува дека во селото и околу него имало доста шума, а во шумата имало изобилство на чавки. За оваа претпоставка е помала веројатноста за изборот на името.
- Меѓутоа, мора да им се верува и на научните претпоставки. Имено, Чаништце може да потекнува од антропонимот Чане (според Љубица Станковска Чане е хипокористик од Часлав, Цветан итн. *Часлав* - сложено име составено од

стсл. чанти [ча] и слав = чека+слава, XVI в.), тоа значи дека Чаниште е место каде живеела фамилијата на *Чано*.

4. Антички наоѓалишта

Во месноста, атарот што го опфаќа селото досега се вршени малку стручни археолошки ископувања. Меѓутоа, при орањата и копањето на нивите, се сретнувале стари гробови, мали грамаѓа, камења со натписи, керамички и слично, што покажува дека постоеле мали населби во постаро време.

Такви стари наоѓалишта се среќаваат: *Грамаѓеџо* во *Турски Ливаѓе* кај трлата *Оријачкови*, стари гробови со различна големина и положба се среќаваат на патот на *Осџирилаџа*, *Црвенициџе Убава Глава*, кај *Просџи Камен*, *Оревоџи* и др. места. На овие места се среќавале пронајдоци од стари пари, прстени, склуптури од камен во вид на човечко тело и лик.

Со поголеми стручни ископувања ќе се пронајдат уште многу други предмети, што на некој начин и ќе го кажат потеклото и времето на нивното создавање.

ДЕЛ ТРЕТИ

ИСТОРИСКИ НАСТАНИ

1. Пред и за време на Илинденскиот период

Животот во селото Чаниште бил идентичен (исполнет со макотрпие, тортури и експлоатација) како и животот во останатите населби во Мариово. Животот и работата се одвивале во сточарење и земјоделие со приходи колку за егзистирање на семејството. Стегите на Отоманската империја биле присутни насекаде и во ова село - преголеми даноци, убиства, мачења, потурчувања и разни форми на експлоатација - одлика на феудалното ропство.

Појавата на организирани арамии, банди, чети, плачкаши и слично било присутно и во овие краеве. Луѓето биле ограбувани на најразлични начини. Насилно им се земало најдрагоценото (децата) и потоа живата стока (овци, кози, говеда и др.) и ред друг вредносен материјал и потоа ги претерувале на пазарите, а најмногу кон Воден и Солун. Чести биле случаите кога селаните од Чаништа оделе на пазар во Прилеп или Битола и на одење или враќање биле пречекувани од бандите и арамиите, оплачкувани, тепани, дури и убивани. Турската власт воопштои не водела грижа за христијанското население, кое се именувало со поимот раја - а тоа значело сиромашен народ, без права, а користени за обработка на земјата и чување на стоката.

Влијанието на туѓите пропаганди било присутно и тука исто како и во цела Македонија. Присутни биле грчките, српските и бугарските пропаганди. До Илинденското востание овие влијанија не биле многу забележителни во селото, така што Чаниште во тој поглед било поделено со поголемо влијание од грчката пропаганда преку ангажирање на децата во грчките училишта и слично. Во тоа време, за даскал во селото се споменува некој си Ристе Јовев. Селото

имало само 5-6 фамилии кои биле на бугарска страна, претежно од Долно маало и тие не минувале лесно.

Влијанието на пропагандите и определеноста на населението го среќаваме во ироничното обраќање на крушевјани (селаните од с. Крушевица) кога жителите од Чаништа им оделе на гости (на слава) или на свадби или на првичиња, а тие се биеле шега: "...еве ги дојдоа грчиштата".

Пропагандите толку силни што имало случаи на селски меѓусебни пресметки, палења на куќи, плевни, трла и сл.

Во времето на Илинденскиот период на овој простор било присутно и македонското револуционерно движење. Низ Мариово крстареле четите на Пере Ацев, на Толе Паша, на Шаќир Војвода, кои собирале средства за купување на оружје и муниција за заштита на населението од арамиите, бандите и плачкашите, како и организирана борба против тираниите.

Есента 1903 година во непосредна близина на местото викано *Сџудена Вода* и *Маргара* е водена познатата битка на четаите на Ѓорче Петров и Костурската чета на Лазар Поп Трајков со многубројниот и дозаби наоружан турскиот аскер. Оваа битка е одбележана и во официјалната историја на македонскиот народ како одлучна, силна и крвава борба.

Според кажувањата на учесниците и очевидците на настот (кажувања во 60-те и 70-те год. од XX век), четата на Ѓорче Петров минувала преку атарот на Чаниште, по врвот на Висока, на патот од Прилепско кон Леринско - Костурско или поточно кон местото *Сорович*.

Висовиџе каде била биџкаџа на Ѓорче Пеџров со Турџиџе

Четата била откриена откако неколку востаници слегле во селото по храна. Турскиот аскер, сместен во с. Старавина бил известен од душманите (кодошите) и наредниот ден со 4-5.000 наоружани војници: со пушки манлихерки и со топови, турскиот аскер ја нападнал четата на една чука - еден саат одење од селото, како што пишува Ѓорче Петров во своите спомени. Тоа биле висовите на *Марџара*, *Пуџулеџи* и *Лиџје*. Во тој момент четата се одмарала во ладните сенки на *Сџудена Вода*. Најнапред на удар се нашла страната со 20-30 души под водство на некој си Јово Ивановиќ, црногорец по националност и искусен борец. Тој покажал голема храброст и успешност во раководењето со битката, при што го изгубил и едното око.

Првиот напад почнал од правецот на долот од *Варошиџа* према *Пуџулеџи*. Благодарение на отпорот при првиот удар од страна на Јово Ивановиќ, главнината од четата со опремата успеала да се повлече на горната чука (*Марџара*) и тука се развил жесток бој. Четата на Горче Петров, заедно со Костурската чета на Лазар Поп Трајков броела 130-140 востаници. Турскиот аскер броел 4-5000 војници. Борбата

траела цел ден. До пладне четата добро се држела. "Лазар Поп Трајков" како што забележал Ѓорче, "лудо се држеше. До смрачување Турците, сепак, успеаја да се доближат до Чукаџија, но без да преземат позиција за разбивање, со надеж дека следниот ден ќе се нафрлат "на штик", очекувајќи ги и топовите напомош. Но попладнето Турците се откажале од првиот план за јуриш. "На смрачување, раскажува Ѓорче Петров во своите *Сѝомени* си зедевме збогум со Турците со еден нов експлозив од едно кило динамит и со заедничко уративко и незабележително во текот на ноќта по долот дојдовме до Црна Река, ја прегазивме и утрината веќе бевме на спротивната страна, скриени во едно трло. Лежевме цел ден во трлото каде што не најдовме мир, бидејќи не изедоа крлежите".

За оваа битка понатаму кажува: "се повлекувавме скоро 10 часа. 64 часа не бевме јале, фишеците ни беа при крај, четата беше во ужасна состојба. Имавме 7-8 ранети меѓу кои Лазар Поп Трајков и Јово Ивановиќ. Во битката изгубивме 6 души. Турците имаа преку 200 души убиени. Според кажувањата на селаните два дена ги збирале загинатите. Имавме среќа што аскерот уште првиот ден не тргна на нашите позиции на целосно освојување".

После тоа четите се повлекле кон с. Груниште и с. Будимирци со претходен план тука да се сретнат со Битолската и Леринската чета. Меѓутоа поради состојбата со Илинденското востание сите чети почнале да слабеат и да се растураат. Ѓорче Петров на овој терен се среќавал со Толе Паша и неговата чета. Во исто време низ цело Мариово Турците правеле големо "чешлање" на селата. Му било речено на војводите дека е опасно и несигурно за нивниот престој. Затоа Ѓоре Петров, облечен во мариовски алишта, во придружба на пазарџии од с. Граешница со магариња натоварени со штици и борина влегол во Битола.

Всушност, тука и се растура четата на Ѓорче Петров, која ја формирал во Бугарија. Тргнал во Македонија за да се придружи и да учествува во Илинденското востание и покрај тоа што бил против кревање на востанието како прерано и недоволно подготвено.

Времето што следело по Илинденското востание било тешко и неизвесно за животот во Мариово како што било и за народот од цела Македонија, сè до Првата светска војна кога овде на мориовските простори се одиграле најзначајни воени настани од таа светска, империјалистичка војна.

2. Во виорот на Балканските војни и во Првата светска војна (1912 - 1919)

Од 1912 год. во Македонија се отворени голем број училишта на српски јазик. Завршувањето на основното четиригодишно образование биле задфолжително. Се учело на српски јазик. Тогаш била и Првата балканска војна.

Во 1913 г. бугарската војска врши окупација на Македонија и ја зазема власта, започнувајќи да врши реорганизација на административната поделба, на училиштата и да го воведува бугарскиот јазик за официјален јазик на комуницирање.

На 28 јуни 1913 г. започнува Втората балканска војна - од една страна Србија и Грција, а од друга Бугарија. На 10 август 1913 г. со мировниот договор во Букурешт е извршена поделбата на Македонија.

Летото 1914 г. започнала Првата светска војна со официјално влегување на Србија во војна со Австро-Унгарија. На 1 декември 1914 г. веднаш по започнувањето на војната српската власт влегла во голем број мариовски села и отворила училишта. Веднаш по доаѓањето започнала да се шири идејата за Велика (Голема) Србија, додека во другите поробени краеве идеите за Велика Бугарија (во Пиринскиот крај) и за Велика Грција (во Егејскиот крај).

Есента 1915 г. Србија ја напушта Македонија под силен притисок на бугарската војска и набргу Мариово било окупирано од Бугарија и официјално именувано во тогашна Македонско Воено-инспекциска област, со нови територии и нови поделби, главно, задржана српската поделба. Во 1915-1918 г. Бугарите, по примерот на Србите вршеле мобилизација на македонското население и ги регрутирале на

фронотот, пополнувајќи ги своите војски со силни момчиња земани, главно, од Битолското Поле и Мориово. На фронт од Мориовска општина и околните други села од Пелагонија редовно биле испраќани македонски момчиња. Така на пр. биле најстроги мобилизациони: 5 од Градешница, 2 од Орехово, 6 од Рапеш, 9 од Брник, 10 од Маково, 5 од Сливица, 5 од Чаништа (само од бугарска страна) и од др. села. Тие што не биле земани во војска, кулчеле на друмот, на поткревање на фронтот, на правење патишта и тоа заедно со својата запрежна кола и волови. Тоа се правело секојдневно. Бугарските власти започнале со убиства, со грабежи, со затворања, со интернирања. Од селаните се земало с# што се можело: пари, жито, други продукти, од црквите инвентар, крстови, икони и с# што можеле да однесат. Окупаторот, веднаш по влегување во македонска територија реквизирила големо количество храна, облекло, стока, го зела оружјето што го поседувале селаните итн. Се служела со најниски форми и методи во експлоатацијата. Во секое село и град имала одредено поткажувачи и свои јатаци. Тие што биле во селата добивале 10% од одземеното. Поткажувачи им биле чифлигарите. Во градот имале свои соработници во чаршијата (златари, хотелјери, анџии и др.). На златарите им давале 30% од собраното злато, на хотелјерите им овозможувале да работаат бесплатно ако им обезбедат соби во хотелот на членовите од власта, на трговците им овозможиле да тргуваат бесплатно. Судството работело за ним. Селаните биле експлоатирани на најразлични начини. Со бугарската окупаторска власт биле поврзани македонски селани - поткажувачи. Борбите започнале веднаш по објавувањето на Првата светска војна. Селата од Мориово с# до есента на 1916 г. биле бомбардирани од француската авијација. На просторот каде се водела војната биле срамнати со земјата: Сович, Горно и Долно Кремјани, Брод, Градилово, (срамнати со земјата), Меџитлија, Кременица, Рапеш, Градешница, Чаништа и др. села. Поради жестоките борби од Битолското Поле и Мориово извршена е евакуација на голем број села. Бугарската власт, бегалќи од македонските простори правеле пустош и голем грабеж, што покасно ќе се утврди со посебна меѓународна комисија.

Солунскиот односно македонскиот фронт од првата светска војна се протегал по средиштето на Мариово. Првата светска војна на балканскиот простор се водела на мариовските чуки и планини. Од таа војна најмногу настрадало Мариово и Мариовските села во зависност од тоа дали фронтот се движел низ селата, покрај нив или нешто подалеку. Скоро сите села биле раселени. Некои биле иселени во соседните села надвор од линијата на фронтот, некои во подалечни села како на пример во Тиквешијата, а само Чаниште било исселено, односно, интернирано во гратчето Јамбол во Бугарија

Чаниште се наоѓало на едната страна од фронтот, односно на страната каде се наоѓале Бугарските и Германските војски. Фронтот ја држел линијата Добро поле-Градешница-Рапеш-Кота 1050, преку Пелагонија до струшко и охридско.

Имало голем број Македонци, едни да се најдат на едната, а други на другата страна на војските на фронтот.

Чаниште било во првата позадина од линијата на фронтот. Топовите и топовските гранати биле на дофат на селото. Често гранати паѓале во селото. Еднаш била гранатирана црквата и разурнат тремот од црквата. Местоположбата на црквата била користена како ориентир на војската од спротивната страна на фронтот т.е. од позициите кај Старавина и Зовиќ.

Како доказ за тоа дека тука се одвивале главните настани од војната, зборуваат многуте бункери, ровови и складишта кои постоеја до наше време. После војната имало многу неексплодирани бомби, муниција, фишеци. До пред 20-30 години се береше старо железо, бакар, олово, жица, ламарина и што уште не останато од фронтот. Од овие материјали населението ја ублажуваше својата сиромаштија и ја обезбедуваше својата егзистенција. По враќањето од Бугарија од материјалите од фронтот населението ги санирало разурнатите домови.

Меѓутоа од неексплодираните бомби и по војната имаше жртви кај месното население. Еден од многуте такви несреќи бил и случајот со Митре Бојов (дедо на авторот). Имено, во месноста *Осџирлаџија* нашол неексплодирана бомба кои во тоа време ги имаше насекаде низ полето и Митре Бојов

сакајќи да извади олово и туч од бомбата, таа експлодирала и Митре загинал. Тоа се случило во 1921 година. Судбината да биде уште потрагична, во тој момент некој си жител од с. Рапеш кој, врвејќи по патот за в село, го видел Митрета кој бил сè уште при свест, му извикал: „Абре Митре, тука ли најде да загинеш. Три години беше на фронт не загина, а овде пред куќа загина“.

3. Интернацијата во Јамбол, Бугарија

а) Причини за интернацијата

Постојат повеќе верзии, зошто Чаниште за време на Првата светска војна е единственото село од Мариово интернирано во Бугарија. Официјалната причина не е позната бидејќи овој настан не е доволно обработен од нашата историографија.

Причината и начинот на интернацијата ќе биде опишана според кажувањата на повозрасни жители од селото кои во тоа време биле учесници.

Чаниште како село, со прогрчко влијание, уште на самиот почеток на Првата светска војна (1914) било под посебно надгледување од тогашната бугарска окупаторска власт.

При првиот судир на непријателските војски на просторот во Мариово, бугарската армија била принудена на повлекување и отстапување. Висок офицер на Бугарската армија ја запрел војската кај месноста *Мемедова чеџма* и наредил враќање назад и повторен напад. Бугарската војска успева да врати дел од фронтот и сè до 1918 година војските се наоѓале во рововските линии: Добро поле-Градешница - Рапеш - Кота 1050 и натамуво продолжение преку Битолското Поле.

Во почетокот на тие отстапувања и напади на Бугарската војска се случуваат три убиства на бугарски војници. Едното било на *Рајеџки мосџи*, а второто на *Расимбеџов мосџи*. Извршителите не биле познати. Меѓу населението низ Мариово потајно се зборувало дека извршители се некои жители од Чаниште. Додека тоа се истражувало и не било со сигурност утврдено од кого се извршени убиствата, се случило трето

убиство на бугарски војник на излезот од селото кон Маково кај местото викано „Белутразите“. После тоа убиство, кај бугарската окупаторска власт веќе немало дилеми дека извршители на сите тие убивања се лжители од с. Чаниште.

Убиството кај *Белуџијата* било извршено поради тоа што тројца војници кои оделе према *Тоџи Дол* ја сретнале една баба со магарето. Ја следеле од магарето и го јавнале кон с. Маково. Во непосредна близина ги пасел овците Китан од Чаниште. По карактер бил револуционерен и секогаш носел пушка. Тоа што го видел не можел да го истрпи и испукал неколку куршуми кон војниците при што еден војник бил смртно погоден.

После сите овие настани, командантот на пешадискиот полк на Бугарската армија формирал брз воен суд. Брзиот и исклучителен воен суд донесол пресуда да се запали целото село. Но, во меѓувреме е изменета пресудата со целосно интернирање на селото (од најмало до најстаро) што подалеку од овој крај. На тоа не помогнале ни молбите, ни жалбите на тогашниот околински претседател Петре Ацев од Прилеп.

Интернацијата започнала есента 1916 година околу Митровден. Луѓето пред зимскиот период имале храна, стока и др. за нормално да се помине зимата. На селаните за подготовка им било дадено рок од 5-6 дена. Можеле да понесат само она што можело да се земе в раце, на рамо или товарано на добиток. Живата стока некои жители од Чаниште ја оставиле кај блиските роднини и пријатели во соседните села, а поголем дел им останала плен на бугарските војски. Со себе понеле жито во поголеми количини, но кога разбрале во Прилеп дека ќе бидат носени многу подалеку, кој како можел продале, го оставиле во Прилеп, а некои и го истурале, одејќи по патот.

Од Чаниште до Прилеп се одело пеш преку *Крушевица* и месностите *Чашица*, *Слива*, *Шџавица*, патот по кој оделе пазарциите за Прилеп. Товарниот добиток се користел за потреби на малите деца. Во текот на патувањата помлади и порешителни момчиња во реоните на *Чашица* и *Слива* преку ноќта успеале да побегнат од колоната и да се упатат во непознати правци.

Од Прилеп до Велес патувањето било со рабаџиски коли земани за пари. На колите биле качени малите деца и потребите за исхрана и облекло, а возрасните селани оделе пеш. Во Велес останале околу десетина дена, сместени во некои ниски згради и бараки околу железничката станица.

Од Велес до Јамбол, Бугарија како крајна станица на патувањето со воз било со големи задржувања по попатните станици. Целосно интернацијата ја спроведувала бугарската окупаторска војска, определена за спровод.

Интернацијата ги имала сите карактеристики и белези на сегашните настани на бегалците низ светот што се прикажуваат преку мас-медиумите, ТВ емисиите.

б) Животот на луѓето за време на интернацијата

Јамбол, крајната цел на интернацијата, било бугарско гратче со средна големина, кое се наоѓало во срцето на Тракиската низина. Основната дејност на интернираното македонско население (жители на Чаништа) било обработка на плодното тракиско поле и чување на стоката, едноставно слугување и кулучење.

Прифаќањето на интернистите во Јамбол, Бугарија не било организирано. Луѓето биле оставени сами да се снаоѓаат. Макотрпното патување, (совладувањето на глад, студ и болести) како и сместувањето на интернираните го вршеле групирно, фамилијарно, здружени повеќе фамилии кои биле родбински блиски едни со други.

Во животот постои една изрека која произлегла од практичното искуство, дека во секоја несреќа постои една искра, трошка на среќа. Имено, поради мобилизацијата на машката работна рака во Бугарската војска, во гратчето и неговата околина имало голема потреба од работна сила. Од друга страна нашите добро ги познавале земјоделските работи. Веднаш со пристигнувањето и без поголеми тешкотии наоѓале работа. Работеле од сите можни земјоделски работи. Орале, копале, жнееле, коселе, обработувале лозја,

овошни градини, а многу ретко и по некоја занаетчиска дејност. Мориовскиот селанец е по карактер многу жилав, издржлив и способен да се снајде во најтешки услови. Тоа го потврдиле и жителите на селото Чаниште надвор од своето родно место и татковина.

Сместувањето било различно за интернираните. Во најголем дел биле сместени по ановите бидејќи проади војната и отсутноста на мажите, немало пазарции и тие биле празни. Сместување имало и по напуштените куќи, плевни кои биле веднаш прилагодени за живеење и сл. Интернистите го наплаќале сместувањето во пари, односно со левови, бидејќи за својата работа добивале дневница во левови. Според кажувањата на интернираните од тоа време, тие добро и чесно работеле, но и добро биле плаќани. Посебно добро се плаќало косењето и некои потешки и поспецифични полски работи. Се зборува дека заработиле добри пари и на враќање понеле значителна сума на заштедевина, но кога пристигнале на своите родни огништа веќе била воспоставена српската власт и бугарските левови воопшто не вределе.

Животот на жителите од с. Чаниште како интернисти без разлика на тоа колку работеле и заработувале бил, сепак , тежок. Се наѓале многу далеку од своето огниште, во сосема нов свет, нов непознат крај и секогаш си биле со мислата дека тука не се за секогаш и дека живеат на туѓо место. Во прво време имало да се купи сè за живот и опстанок, но како одминувало времето и продолжувала војната, храната и сè друго за живот ги имало сè помалку и помалку. Тоа се однесувало и за локалното бугарско население со кои нашите имале добри односи.

Општа била констатацијата дека во текот на престојот во Јамбол и околните села, сместувањето за тие услови било добро, немало проблеми со месното население, на чесен начин работеле и си ја обезбедувале егзистенијата за себе и за своите семејства, и главно, немало проблеми во нивните меѓу односи и меѓусебната комуникација. Мориовецот е човек кој умее да воспостави контакт и да живее добро во било која сфредина бидејќи не е злобен, не чини зло, а секогаш расположен за соживот.

Егзодусот се случил при враќањето за дома.

Имајќи предвид дека нашите се наоѓале во сосема нов непознат и далечен крај, каде верските и други обичаи биле различни, тоа имало одраз и во нивниот однос кон нив.

Поради отсуството на свој дом, своја црква и слично, не биле во можност да ги вршат верските и други обичаи и обреди како што ги правеле во својот крај. Одбележувањето на поголемите верски празници како Коледе, Бадник, Божик, Велигден, Дуовден и др. ги вршеле само во кругот на семејството. На слави и гости оделе само кај оние кај кои престојувале или работеле. На заедничките прослави, свадби, средсела итн. нашите селани присуствувале најчесто како набљудувачи. Нешто подоцна децата на Коледе и Василица шетале заедно со бугарските дечиња. Добивале по една каравела (стотинка). При шетањето од куќа до куќа и овде децата носеле дренови стапчиња и викале според обичајот: "Коледе, бабо, коледе...".

Мажачки и женачки на млади меѓу нашите имало многу малку, оние што се случиле биле без склучување брак во црква или пред власта. Стапување во брак на млади меѓу нашите со од месното население немало.

На прашањето дали еден дел од младите останале во Бугарија, се зборува дека при враќањето за родниот крај мал број на помлади (се спомнува некоја бројка од десетина) останале некои во Јамбол, други враќајќи се по патот, посебно во Софија се извлекувале од колоните за секој да си ја најде среќата. Некои од нив извесно време се јавувале со писма кај своите во Чаниште, а додека други воопшто не се јавиле, поради што за нивната судбина воопшто не се знаело.

Младото момче Орце кое според филмот „Искушение“ без негово знаење и под притисок го извршило убиството на Ѓорче Петров, се претпоставува дека е можно да било едно од тие млади момчиња кои останале во Бугарија. Но сето тоа е претпоставка, непроверена и недокажана.

в) Враќањето од интернацијата

Агонијата врз овој наш народ се случила токму на крајот, односно при враќањето за родниот крај. Враќањето било долго и мачно. Многу се чекало по железничките станици.

Така на пример само во Софија се чекало повеќе од десетина дена. Тоа се случувало на крајот на војната (1918 г.). Бил невиден хаос по патиштата и железничките станици. Имало насекаде војска која се движела во разни правци. По тој долг и макотрпен пат интернистите ги зафаќала најопасната болест која се јавува секогаш во воени времиња, а тоа бил тифусот.

Тифусот ги косел заболените само за неколку дена. Јован Димовски - Шамоу во своето кажување вели: „Како дете паметам колку беа тешки и мачни глетките на болните. Наместо да се радуваме дека се враќаме дома, тажните лица на луѓето, беа масовни: плачења, лелекањата, тажења по своите најблиски покојни или за оние што беа веќе на умирање. Како што се намалуваше патот до дома, така се намалуваа и луѓето. На сите попатни железнички станици на најразличен начин се оставаа мртвите тела, кои беа желни да ја видат својата родна земја. Но, не успеа, засекогаш ги оставија коските надвор од неа, во земјата која ги пороби и ги истера од своите предедовски огништа. Било писание, да се умира и за навек, да се остане во туѓина, која го интернира селото заради освета. И на кого им се осветуваше? На мали и невини деца, на нејаки и заболени старци кои малксани по патот испуштаа душа во непознати краеве. Сето тоа треба да се паметува, прикажува од генерација на генерација за да се знае и паметува за страдањата на своите дедовци и предедовци“.

Патувањето од Софија продолжило преку Ќустендил, Крива Паланка, Куманово и Скопје. Од Скопје до Градско превозот бил исто така со воз. Од Градско до Тројаци и Прилеп се патувало со рабациски коли, воени запрежни коли, на товарен добиток, а возрасните оделе пеш покрај колата. Јован Шамоу, сеќавајќи се за грозоморните патувања, кажува: „Нас децата и жените не оставија во с. Тројаци, а некој во Прилеп. Повозрасните и поспособните отидоа пеш преку *Лиѓураса* во Дуње, Крушевица и другите соседни села да позајмат коњи, магариња, маски и сл. да не подземат да си дојдеме до дома оти бевме многу истоштени, болесни и на крај со силите за животот...“

Некаде пред Божиќ, 1918 година, по тешкото, мачно и неизвесно патешествие, нашите татковци, мајки, дедовци, предедовци и баби, со Божја волја, кои останале живи, се вратиле во своето Чаниште. Сега, по многу одминато време (1915 - 1918) и кога од нив веќе нема меѓу живите, тешко е да се опишат безбројните лични и семејни трагедии и настани. Сигурно дека бројките доволно зборуваат. Имено, селото пред интернацијата броело околу 800 жители, а се вратиле околу 350. Да се знае и да се паметува до векот на вековите. И нека и овие страници им бидат посветени на тие што беа интернирани и никогаш не го видоа изгревот на сонцето над своето село Чаништа, а заминаа на тој свет со мислата дека некогаш, барем некогаш ќе прелетаат нивните души преку прекрасните предели на селото Чаништа, кое со роднокрајност ги влечело секогаш со мила и збор. Да се знае и паметува: жители на село Чаништа оставиле коски низ цела Бугарија, жртви на теророт на некогашната фашистичка бугарска власт. Читателот ќе дознае какви биле макотрпијата кога овие редови ќе ги прочита.

Во октомври 1918 г. бугарската војска, заедно со германската и др. напуштајќи го фронтот правеле големи крајби и уништување на населението од селата во Мориово и Битолското.

Кога се вратиле во селото што ќе видат: само урнатини, сидишта и пустош. Немало ни една здрава куќа. Сите биле разурнати, како последица на бомбардирањето и поради рушење од војските за користење на дрвото и ржаницата за греење преку зимата.

Камена ограда околу дворови, ниви, ливади,

Животот на луѓето во Чаниште, по враќањето, започнал од почеток. Никој немал ништо. Зимата била на прагот (било средезима во 1918 г.) и штотуку почнале снеговите и студот. И во оваа прилика напомош му доашле соседите. До консолидирањето на срската власт, со парите што ги донесле со себе купувале она што во почетокот му било најпотребно. Материјалот што останал од војната, на фронтот (штиците, греди, ламарини, железа и сл.) бил од голема корист за обновување на куќите, колку да се помине првата зима.

Веќе следните години со макотрпна работа, со припомош на своите пријатели (жители на соседните села), полека но саигурно, се враќале во нормалниот тек на животот. До почетокот на Втората светска војна се вршела обновата на куќите и животот. Секое домаќинство се подновувало со нова градба. И во времето на српската окупација (1920-1941 г.) жителите на селото Чаниште опстоиле.

Од с. Чаниште ималоучесници на фронтите од Првата светска војна. Но, поради одминатото време и поради немање

евиденција, тие биле забележани како незнајни јунаци или како погинати "српски" или "бугарски" борци.

4. Чаниште во времето на Втората светска војна (1941-1944)

Во 1941 година со капитулацијата на тогашното кралство Југославија, Македонија и Македонските села паднаа под Бугарска власт. Бугарската власт беше од април 1941 до Септември 1944 година. Во тоа време во Бугарската армија беа мобилизирани 20-тина регрути од селото на околу 20 годишна возраст и служел по 2 години.

На 11 октомври 1941 год. формирана е Првата воена единица на Армијата на Македонија и веднаш започнува процесот на создавање на органите на власта - Народно-ослободителни одбори на целата територија на Македонија. Со одлуките на АВНОЈ НР Македонија е прогласена како рамноправна држава со другите во составот на тогашната ФН Југославија.

Првите војници во Македонската ослободителна војска се мобилизирани околу Богородица, 1944 год. Од селото прво биле мобилизирани околу 20-тина души, а до крајот на годината околу 70 души. Служеле војска до пролетта 1947 г. Од мобилизираните војници во текот на војната загинааат Петко Ангелевски (Ангелчев) и Стојо Неделковски.

Стојо Ристев Неделковски бил роден 1923 година, стапил во воена служба на 10. 12. 1944 година. Како учесник на Сремскиот фронт во 15 корпус од 2 бригада загинал на 27 април 1945 година кај селото Кајгана, Срем.

Петко Димов Ангелевски ранет при ослободувањето на Прилеп на 10 септември 1944 година, пренесен во Партизан-ската болница во Крушево и починал на 30 октомври 1944 година.

2001г. За жал селото Чаниште не беше поштедено и со жртви и при воениот конфликт во 2001 год., кога кај селото Вејце (Тетовско), со уште седум свои другари, на подмолен начин, загина Бошко Најдовски како припадник на специјалните единици на Министерството за внатрешни работи при Владата на Р. Македонија. Животот го даде во одбрана на територијалниот интегритет на Република Македонија.

6. Народната власт на Македонија по ослободувањето по 1944/45 година

По ослободувањето Македонија од окупациската власт во 1945 година, низ целата територија беа формирани првите органи на новата власт. Така и во Чаниште се формира првиот т.н.народно ослободителен одбор на чело со Трајко Попето. Веднаш после тоа, се формирал месен одбор на чиј Претседател бил Трајко Ортачки, Секретар Ѓорѓи Копачков, а администратор Стојан Томев.

На 2 август 1944 г. во манастирот Св. Прохор Пчински, на одржаното Прво заседание на АСНОМ е донесено решение за основање за конституирање на современата македонска држава.

Од 4. 10. 1944. до 8. IX. 1991 г. во време од 45 години македонската држава беше една од шесте рамноправни републики што ја сочинуваа југословенската федерација - поранешната СФРЈ. Каков беше животот, како напредуваа селата во Мариово, меѓу ним и с. Чаниште е посебна тема за обработка.

Во април 1945 г. основана е првата македонска влада на тогашна НР Македонија.

За цело Мариово, веднаш по ослободувањето, се формира Мариовска околија со седиште во с. Маково. Претседател бил Јоше Попов од с. Чаниште. Во 1946 година се расформира околијата, а месните одбори останаа и натаму. Во 1948 година на Месниот одбор на с.Чаниште Претседател бил Стојан Стојановски - Томев, Секретар Петко Цветковски (Рикачов), администратор Спасе Димовски (Цаверов), а матичар Ристе Атанасовски (Ачков) . По кратко време во 1950 година Месните одбори од с. Чаниште и с. Крушевица се групираат во еден местен одбор на кој за Претседател бил Петко Србин од Крушевица. После тоа во 1952 година сите села од реонот на Дуње се организирани во Дуњска општина се до 1955 година кога се формира единствената општина за цело Мариово со седиште во с. Манастир. Оваа општина работеше до 1965 година кога со новата територијална поделба на републиката Општина Манастир беше укината и Мариово беше поделено меѓу трите општини, Прилеп, Кавадарци и Битола. Чаниште подпаѓа под Општина Прилеп.

Поделеноста на Мариово на три дела, со делот на Кавадарци, на три општини и нивната незаинтересираност за проблемите на овој крај и на овој народ се причина за последиците кои денес се видливи низ целото Мариово.

Територијална поделба на Мариово во новата држава Р. Македонија. Со најновата територијална поделеност на Републиката од 1996 година, во Мариово се формираа општините : Витолиште од Прилепскиот дел на Мариово, Општина Старавина од Битолскиот дел на Мариово и Општина Рожден од Кавадаречкиот дел на Мариово.

Периодот од 1996-2005 посебните општини на Мариово дадоа добри резултати како во инфра-структурата така и во подобрување на животот на месното население што остана да живее во Мариово. Од тој период со средства од општината Витолиште и Фондот за патишта од Прилеп, се асфалтира патот од Крушевица до Чаниште. Во почетна фаза е поставување на водовод со изградба на брана кај месноста "Леоец".Ваквата територијална поделба траеше до 2006 година, кога повторно трите дела на Мариово припаѓаат под општините Прилеп, Битола и Кавадарци.

ДЕЛ ЧЕТВРТИ

ЖИВОТОТ НА СЕЛОТО

1. Основна дејност на населението

Основни дејности на населението во прилично еднаков процент се земјоделието и сточарството.

Од земјоделските производи во најголем дел се произведувало: рж, јачмен, пченица и овес, а од летните култури: пченка, сончоглед, грав, бостан и сл. Во најголем дел се сееше и одгледуваше земјоделско производство за задоволување на сопствените потреби како за семејството, така и за стоката. Вишокот од производите се продавале по пазарите или на откупот преку задругата во селото.

За да се заработа парични средства се одгледуваше тутун со многу добар квалитет од сортата „Прилеп“.

Нижење на џуџун

Во времето кога немаше доволно масло за јадење. Се сееше афион од кој се правеше шарлаган. Шарлаганот ја имал улогата на денешното масло за јадење.

Во одгледувањето на земјоделските култури имаше практика едната година да се сеат летните земјоделски култури (пченката, бостанот, сончогледот, тутунот и.т.н) се сееле во атарот околу селото, а есенските култури (рж, јачменот, пченицата, овезот) се сееле во поширокиот реон односно подалечниот реон од атарот. Другата година се правело обратно. Со тоа се вршела замена на културата.

Земјоделските работи се вршеле со прирачни земјоделски средства. Се орало со плуг и рало, се копало со мотика и дурија и лопата, се жнеело со срп, а како превозно средство се користеа воловски запреги, коли. Вршењето се вршеше во гумната со коњи.

Примитивна обработка на нивите (орање некогаш и денес)

Градинарството не беше многу развиено. Секое домаќинство имаше мала бавча покрај реката или во поголемите долови, а се одгледуваа пиперки, домати, праз и слично само за основните домашни потреби.

Лозарството и овоштарството не беа многу застапени. Еден дел од домаќинствата поседувале по некое лозје од 200-300 лозови прачки, и тоа претежно од сортата „Стара прачка“ и „Талијанка“ .

Овоштарство во вистинска смисла на зборот и не постоеше. Никој не поседуваше овошна градина. Во најголем дел како природни овошки се користеа сливите и крушите распространети низ полето и нивите. Народот ги употребуваше за јадење во природна сочна состојба во екот на земјоделските летни работи, и како сушенки за компот преку зимата. Од сливите и крушите се варело ракија. Од крушите се застапени т.н. круши-горници. Имаше и калем - наречени присади. Во 60-те год. од XX век со ученици од Средното земјоделско училиште од Битола во Мариово имаше акција за калемење на дивите круши. Исто така имаше акција и за пошумување. Секако дека успесите беа на бараната висина.

Селска дрвена кола со сојци за превоз на жиџо и др.

Атарот на селото не располага со големи површини под ливади. Во големите и долги зими луѓето имаа недостаток од

сено за стоката. Затоа летото, покрај ливадите, луѓето ги косеа меѓите, орниците, доловите и.т.н.

Половината од вкупната површина од атарот на селото подпаѓа под пасишта. Сточарството беше важна гранка за егзистенција на луѓето. Се одгледуваа овци, кози (до 1947-48) а од крупниот добиток говеда, коњи и магариња.

Овчарството беше главна сточарска гранка. Скоро секое домаќинство одгледуваше од 50-100 глави овци. Се проценува дека во селото имало 7-8.000 овци скоро секоја година.

Од крупниот добиток најмногу се одгледуваа говеда. Секое домаќинство имаше по еден зевгар волви за орање. Крави имаше колку за приплод на телиња и јунчиња. Се проценува дека имало околу 1. 000 грла крупен добиток. Коњите и магарињата се користеа како товарен добиток, а коњите и за вршење на житните култури во летото.

2. Здравствената заштита на населението

Се до 1969 година во селото немаше здравствена амбуланта, а соодветно на тоа изостануваше и здравствената заштита на населението. За било како вид лекарски преглед,, вакцинација, примање на инјексии и сл. се одеше до с. Дуње. Во селото Дуње имаше здравствена амбуланта со лекар и медицинска сестра. Лекарот беше со стален престој (живеење) во с. Витолиште, а прегледи во с. Дуње се вршеле само еднаш неделно. Покасно, кога се направи патот лекарите си заминуваа во Прилеп, веднаш по работното време. некои дури и тоа не го дочекуваа.

Ова доволно зборува во каква состојба беше здравствената заштита на населението. За една инекција, за еден обиен преглед, било за дете, стар човек или било кој, требаше пеш или на магаре да се помине пат до 10 километри во еден правец до с. Дуње. Може да се рече дека и овие состојби беа дел од причините за иселувањето на луѓето.

Со долго и макотрпно барање од Месниот одбор на селото, а со активно залагање на месните учители Петко Бојов и Стојко Којдановски и честите преговарања со надлежните структури во Општината Прилеп, есента 1969 година се отвори здравствена амбуланта во с. Чаниште. Во амбулантата имаше постојано медицинска сестра, а лекарот доаѓаше еднаш неделно.

Подоцна, со намалувањето на жителите во селото,, сестрата беше повлечена, а здравствената амбуланта прекина со работа. Денес лекарот со сестрата доаѓа еднаш неделно, а чести се случаите и да не дојде преку цела недела.

3. Училишните прилики во селото

Се вели дека уште во турско време имало учење кое било под влијание на пропагандите. Во куќата на Соклевци било првото училиште во минатите векови. Децата при учењето седеле на колена. Како учител се спомнува некој си Ристе Јовевски. Не се знае точно дали црквата имала формирано некакво црковно училиште и учење.

Првпат официјално училиште во селото се отворило во учебната 1932/33 година. Во тоа време била изградена и старат зграда на училиштето. Со оглед дека во тоа време била српската окупаторска власт, во училиштето наставата била на српски јазик. Прв учител бил Раде Радиградовиќ од с. Чајетина во близина на Ужице, Србија. Учителот бил околу 7 години на служба во селото и кај селаните оставил многу добар впечаток и добри спомени. Имал добар однос со луѓето и многу добро го уредил училиштето и училишниот двор. Училиштето со училишниот двор било оградено со боцкава жица, покрај неа засадено перуника и багреми. После тоа, година две, со почетокот на Втората светска војна, училиштето било во прекин.

Во 1941 година со доаѓањето на Бугарската власт се отвора училиштето на Бугарски јазик со двајца учители.

По ослободувањето, поточно при крајот на 1945 година училиштето почна со работа на мајчин, Македонски јазик.

До учебната 1960/61 година училиштето работеше како четиригодишно основно училиште со две комбинирани паралелки (I–III, II–IV) со околу 70-80 ученици. Во овој период учителите се менувале скоро секоја година. Учители биле, Блаже Димовски, Бранко Боцевски, Трајко Атанасовски сите од Прилеп, па во 1949/50 година учителките Марија и Бесела, потоа учителите Невен, Божо, Бојче, Југослав, Спирос Горевски од с. Бешиште, и во 1959/60 година Стојко Ристевски-Којдановски како прв учител од селото.

Од учебната 1960/61 година училиштето започна да работи како осумгодишно основно училиште (осмолетка). Во осмолетката беа опфатени и учениците од V-VIII одд. од с. Чаниште и од с. Крушевица. Во почетокот започна со V одделение потоа и VI одд. и т.н. се до учебната 1963/64 година кога училиштето беше потполно осумгодишно и излезе првата генерација осмооделенци со околу 36 ученици. Во оваа учебна година осмолетката заедно со училиштето од с. Крушевица како подрачно училиште имаше околу 280 ученици.

Во учебната 1960/61 кога започна училиштето како осмолетка, како учители работела Стојко Ристевски, Антица

Ристевска, Митре Димовски (Шамов), Никола Марковски, Васко Турунџиев и Јован наумовски .

Во периодот кога осмолетката се оформи со сите 8 одделенија, се зголеми и бројот на учителите. Така на пример во полниот состав на осмолетката во 1963/64 година учители беа: Стојко Ристевски-Којдановски, и Петко Митревски-Бојов, жители на селото, потоа Красимира Стојановска, Ѓорѓи Џајковски, Менка Божиновска, Блага Радевска, Кире Божиновски сите од Битола и Велјан Новачевски од с. Маково. Следните години составот на учители често се менуваше, а за целиот период директор беше Стојко Ристевски.

Подолг период учители беа и: Цветан Пуновски, Зоран Стефановски, Васко Стојчевски, Перикле Грежлов, Славко Јанковски, Славе Марковски од с. Крушевица, Ѓорѓи Миовски од с. Чаниште, Симеон Јоновски од с. Мусинци и др.

Сџараша зграда на училиштитето во с. Чаниште

Подрачно училиште на осмолетката беше училиштето во с. Крушевица. Учители таму беа: Слободан Петровски од

Прилеп и Илија Кулевски, а секретар и благајник беше Светозар Тасевски, двата од с. Крушевица.

Осмолетката започна со работа во новата училишна зграда. Беше градена во период од 1958-1960 година, а се доградуваше и подоцна. Се градеше со помош од населението, преку ударнички денови, а секое домаќинство беќе задолжено да донесе 5-6 кубници камен. Општината во Манастир со одобрените парични средства од околу 4 милиони тогашни динари ги подмируваше трошоците за покривање, за доградата, за мајсторите за зидање и слично.

Новата зграда на училиштите, градена по НОБ

Со отпочнување на емиграцијата на населението во градовите и странство некаде по 1968 година, бројот на учениците од година во година се намалуваше.

Насџавничкиоџ кадар на џролеџен излеџ во 1966 џод.

Поради минималниот број учениџи, во учебната 1989/90 година, се укинаа паралелките од V-VIII одд. и престана училиштето како осмолетка. Од учебната 1991/92 година се укинаа паралелките од I-IV одд. кога училиштето сосема престана со работа. Денеска училишната зграда е празна и напуштена.

Учениџи од с. Чанишиџе со оддел. раководиџел во 1966 џод.

4. Црковните и културно-просветни прилики

Постојната црква во селото е градена 1870 година осветена 1882 и поправена 1929 г. Храмот е посветен на Света Петка. Црквата во старото село (денешното манастирче) се викала исто така Света Петка. Со преместувањето на селото, во прво време се користела старата црква, а подоцна е изградена новата црква на денешното место.

За време на Првата светска војна (1918) црквата била оштетена од бомбардирањата. Се зборува дека поради местоположбата црквата се користела како ориентир на артилеријата на војските од спротивната страна на фронтот од кај Старавина.

По враќањето на населението од интернацијата била поправена, со поголемо реновирање дури во 1929 година.

Внатрешна сирана на црквата (фрески и набележан датум на зографисување и поправка во 1929 година)

Поповите во селото биле домашни жители. Во селото попови давале домаќинствата што го имаат призивот *јой*., како што се Попагиновите, Поптрајковите, Поповите,

Попјаневите и од други семејства. Во поново време поповите биле од страна, селото така да се рече немало свои попови.

Славата на селото е *Пејковден*, се слави на 27 октомври. Во старото село, а на почетокот и во новата локација на селото, славата била „Света Петка“. Бидејќи овој празничен ден бил среде летниот период кога биле во полн ек полските работи, посебно вршидбата, а чести биле и годините кога немало доволно вода, славата се заменува со *Пејковден*.

Иконосџасоџ на храмоџ Свеџа Пеџка, реновиран 1929 џ.

Последните 10-15 години, местото во *Сџаро Село* каде била црквата се изгради мало црквиче (паклис) и оттогаш секоја година на 8 август на црквичето има панаџур кој добива карактер на традиционален манастирски панаџур. На тој ден многу луѓе, жители на селото и нивни потомци иселени во градовите и во странство, доаѓаат масовно на панаџурот.

Селото ги славеше и ги слави сите верски православни празници, слави и обичаи. Најголеми празници секако се Божик и Велигден. Јануари е месец со најмногу празници и слави, како што се : *Бадник* (5. 01) , *Коледе* (6. 01), *Божик* (7, 8

и 9. 01) *Василица* (14.01) , *Водици* (машки и женски, 19 и 20.01) и *Свети Аџанас* (31.01). На сите овие празници имало голема веселба и живост во селото. На Коледе и Василица (вечерта) се палело оган на средсело и преку целата ноќ коледарите од куќа на куќа береа дрва за огнот. Се случуваше немили сцени кога од дворовите или плевните на огнот ќе се најдеше некоја кола, рало, јареми и слично. По распалувањето на огнот имало свирки и ора, борење и правење кула на оној кој доаѓа на готово на огнот без да шета со коледарите да бери дрва. Кулата значи соборување на тој што ќе го фатат за таква казна и легнувале врз него по 10-20 души, додека можат нагоре да се сидаат. Коледето на огнот траело до утрото следниот ден. На огнот на коледето биле присутни само возрасните мажи.

Следниот ден, утрината, децата со коледарски стапчиња и шарени торбиња шетале од куќа до куќа преку целото село. Се тргнуваше од пред огнот на средсело, почнувајќи од Долно маало, поточно од куќата на Ванчовци. Секое дете на коледе добивало од секоја куќа буленце (мало месено лепче) а за Василица колбавчиња.

Бадникот имал исто така свој начин на славење. На овој ден вечерта во кругот на семејството се делеле погачата со паре, месена од чисто бело брашно. Се кршеле парчиња, прво за господ, потоа за куќата, за секој член од семејството и стоката. Кај кого ќе паднело парчето со паре ќе биде среќен во годината што следи. После тоа се делеле за секого костење, по едно јаболко, круши, баднички, суви смокви и тоа за секого по токму.

Божикот се славел три дена. На првиот ден се одело во црква (сите од селото и старо и мало, мажите и жените). Попладе и следните два дена се играше оро на средсело. Божикот се карактеризираше со првиот појадок со мрсно,, односно со пифтија.

Василица се славеше слично како коледето.

Водици се славеше два дена. Првиот ден т.н. Машки водици, вториот ден Женски водици. Првиот ден наутро во црква одат мажите, ги вадат светците-иконите и ги шетаат околу црква и по полето, пеејќи ја песната:

„Крсїа носам боџа молам, џосїоде џомилиј
да се сїори леб и вино, џосїоде џомилиј,
од два класја куїел жиїо, џосїоде џомилиј,
од два џрозда ведро вино, џосїоде џомилиј... ”

Постоеше наткупување на светците за кој да го носи при шетањето. Најскапо се плаќаше за иконата *Хрсїос* и знамето - роглицата на црквата. Се плаќаше со жито или волна, а собраното останувааше за црквата. По враќањето на луѓето со светците, некаде околу пладне, жените со подготвено јадење одеа в црква, каде се раздаваше и се правеше ручек во тремот каде што седеа мажите. За време на ручекот се вршеше наддавање за кој да биде искапен во реката. Се капеше оној кој најмалку ќе наддадеше. Во приквечерина од секоја куќа обично домаќинот и домаќинката одеа кај божикомот од маалото. Божикомот беше она домаќинство од каде се тргнува за шетање на Водици, на крајот се враќаа кај него и на вториот ден, на Женски водици, кај него жените правеа гости до кај пладне, потоа се одеше на средсело, на оро. Божикомот беше оној кој ќе го извлечел булето со паре од торба. Меѓутоа се случувало истиот повеќе години да биде извлечен па затоа подоцна се преминало со менување на домаќинствата по ред.

Водици вечерта се славеше по маала. Селото беше поделено на 4 маала,и тоа: *Горно маало, Амбаровско маало, Коїачково и Долно маало*. Подоцна Амбаровско маало било поделено на уште едно маало: *Ѓеневско-Балково маало*. На 19 јануари, во приквечерината, кај божикомот во сите 5 маала се собирале мажите, домаќини на куќите. Кај Божикомот се договараат одредени работи и од кај него цела ноќ се шета од куќа на куќа со задржување од половина до еден час. Луѓето што шетаа, претежно мажите, се викаа коледари. За тоа време на коледарите на маса му се сервираше мазник или киснато, сирење и колбаси. За пиење се даваше вино. Покрај тоа во куќите се играше и пееше. Како инструмент за свирење се користеше гајдата. Жените и децата одеа само од сосед до сосед. Беше строго забрането одење на коледарите од една маала во друга. Ако некој преминеше требаше да плати или ќе беше искапен со вода. Во вакви случаи имаше доста расправи и караници, па се случуваа дури итепачки, посебно кога поголемиот број од луѓето биле во пијана состојба.

Другиот ден (*Женски водици*), жените, девојки, невести се собираа пак кај истиот „божикому“ и од куќа на куќа се собираше брашно, шеќер, масло и слично од кое ќе се направи ручекот кај „божикому“. Се пееја песни за момче, за невеста. Се ручаше кај „божикому“, и од таму се одеше на средсело.

Во зимскиот период скоро од Митровден до Поклади некои куќи во селото чекаа куќни слави. На пример: Митровден, Св. Ѓорѓија, Пречиста, Св. Сава, Св. Никола, Св. Атанас и други слави.

Велигденој, Божикои, Дуовденој, Боџородица мала и џолема се славеа скоро на исти начин како што се славеа во цело Мариово.

Велигденот, Божикот и Дуовденот се славеа 3 дена. Првиот ден се одеше во црква слично како за Божик, со тоа што тепсиите беа со јагнешко месо. Трите дена по пладне имаше средсело со гајди или кларинет и тапани. За Велигден обично за секого во домаќинството се купуваше ново, облека, чевли и слично за носење, посебно за децата. За Дуовден за душа на починатите, се дава бардиња.

Оро на средсело

Како и секаде се вапцуваа црвени јајца. Посебна атракција меѓу децата беа вапцаните црвени јаребичкини јајца. За таа прилика овчарите пред Велигденот по грмушките низ полето бараа јаребичкини јајца.

Ерџен и мома на Велигден

5. Свадбени обичаи

Покрај славите и панаѓурите на кои имаше забава и веселба, народот се веселеше и на свршувачките, свадбите и првичината. Се случуваше да има и по 2-3 свадби во исто време во селото. Цело село, младо и старо, во недела беше на свадба. Роднините и блиските беа поканувани за таа чест и беа присутни внатре во куќата на младоженецот или невестата. Останатите беа присутни во дворот каде се играа ора и танци.

Изборот на брачниот другар во повеќето случаи го вршеле родителите. Најчесто се тргнувало од материјалната

положба на семејствата и нивниот авторитет. При изборот на невестата се водело сметка таа да биде здрава и на свет да донесе здрави деца но и да знае да работи домашни и полски работи.

Се случувало момчињата и девојките да ги навршат без да се познаваат. Во други случаи младите се бендисувале на средби при домашни или полски работи, на празници, свадби,, на оро, на средсело и други прилики. Се случувало по бендисувањето младите неможејќи да чекаат, девојката бега во домот кај момчето. Таа девојка ја нерекувале бегалка.

И покрај бендисувањето на младите, свршувачките се правеле со стројник. За стројник се одбирал зборлест и искусен човек. Посебно требало да ги истакнува добрите особини на момчето или девојката: работливоста, скронмоста, чесноста, домаќинлакот и тн. Откако ќе се добиела согласноста, стројникот се враќал во куќата на момчето и со таткото и кумот (нункото) повторно се враќаат во куќата на девојката, каде што ја озаконуваат свршувачката со размена на нишани (дар што се дава на девојката при свршувачката) и се договараат за сите работи што треба за свадбата.

По свршувачката започнуваат подготвителните работи за свадбата во двете куќи.

Свадбената церемонија* започнува во четврток. На тој ден девојки се собираат кај зетот и месат "сваќа" (погача). На истиот ден, четвртокот и по него во: петокот па дури и саботата се врши канењето за учество на свадба. Се канат роднините од селото и другите села. Од кај невестата кани родителот или некои негови блиски. Додека од кај зетот канењето го вршат деверите. На свадбите се клаваат два девери, мал девер и голем девер. Малиот девер ги кани роднините во селото, а големиот девер роднините во соседните и подалечните села.

Канењето за на свадба од кај зетот се вршело со специјално изработена таканаречена „карта за канење на свадба". Изгравирана, нашарана, наполнета со вино, а на врвот обесено црвено јаболко. Кога деверот ќе влезе во куќата, кој ќе се најде во тој момент дома се напива неколку

* *Церемонија* - официјално утврден ред и редослед на некоја свеченост или обред; формалност, правила и опис на црковни и граѓански церемонии.

голтки од виното и става пара во јаболкото. Деверот (каначот) му кажува дека се канети за на свадба кај тој и тој човек и во таа и таа недела. Тоа е фактички чинот на канењето.

Свадбата започнува во сабота навечер кај зетот и кај невестата. Завршува во понеделник околу пладне кај зетот со носењето на невестата на вода, а попладне со испраќањето на кумот. Кумот го испраќаат младоженците.

Првата вечер во сабота, кај зетот и кај невестата се пее и игра. Обично се пеат свадбарски песни од страна на девојките и беќарите (момчињата). Кај зетот се меси *сваќаџа*. Во таа вечер се забричува зетот. Кај невестата, нејзините другарки и ја подготвуваат робата (рубата)*.

Во неделата пред пладне со сватови се тргнува кај невестата. Сватовите добиваат ручек, се игра и пее и пред тргнување невестата си ги дарува своите блиски и роднини. Потоа се зема невестата при што обично деверите ја придржуваат по цел пат, а ако е од друго село се качува на коњ или во воловска кола.

Сватовите од кај зетот кога одат да ја земаат невестата се свечено облечени, коњите наружани, покриени со дифтик, уздата накитена со црвени пуфки и панделки, опашките украсени со панделки, итн. Имаше "натпревар" во тоа чиј коњ ќе биде најдобро наружан. Сватовите, качени на коњите правеа еден вид трки, посебно пред стигнувањето во селото или до куќите на невестите со што се покажуваше машкоста и храброста, посебно од младите момчиња и беќари.

Пред да се пристигне во домот на зетот, се оди во црква каде се врши венчавање. На венчавањето се присутни кумот, деверите, и најблиските роднини на зетот. Додека е венчавањето останатите сватови играат оро во дворот на црквата или пред црквата. Потоа се оди во домот кај зетот. Пред да влезе невестата, т.е. пред да го премине прагот на куќата се прават одредени адети и обичаи* за век и вековечност, за

* Невестински чеиз - опрема, мираз - имот што девојката му го носи на мажот при стапувањето во брак

* Адети - обичај - навика, традиција, шеријатско право, обичајно право кај исламските народи, а прифатено кај христијаните. Обичај - озаконета навика во определена средина и за определен вид на религија или празник или друг вид на дејност на народот. Обичаите кај народот биле различни од село до село, додека во одредена средина биле унифицирани, со мали додавки (роденденски, свадбени, посмртни обичаи и др.).

здравје и среќа на младенците, за послушност на невестата во новата куќа итн. Невестата ги дарува и роднините и пријателите на зетот по ручекот во неговиот дом.

Мома ѓред мажење

Втората вечер, во неделата, сите роднини и најблиски одат кај зетот со тави, тепсии со месо, со бела погача за на вечера. Оваа вечер цела ноќ се игра и пее само кај зетот. Таа вечер кај зетот се дојдени само неколку блиски роднини на невестата.

Понеделникот наутро еден мал број на сватови кои ќе останат по седењето цела ноќ, добиваат топла ракија како аирлија за чесноста на невестата.

Околу пладне се оди на вода, а попладне зетот и невестата го испраќаат кумот за дома.

Една од последниџе свадби

Во текот на свадбата има и многу други обичаи, меѓутоа поради просторот и целта на темата се дадени само најосновните црти што ја карактеризираат една свадба.

Во периодот од еден до два месеца по свадбата се прават првичињата, големо и мало. Првичиња се чекаат кај зетот и кај родителите на невестата. Прво одат на големо првиче кај родителите на невестата. По недела, две обратно, сватовите - роднините од кај невестата одат кај зетот. За малото првиче исто така, прво кај невестата, потоа кај зетот. На големото првиче се оди со поголем број гости-сватови, од 40-60 души. На малото првиче обично одат само најблиските од кругот на семејството* на зетот или невестата од 5-10 души. На

* Фамилија, семејство и род и роднинство кај македонскиот народ. Фамилијата е составена од родители, деца, повозрасни (дедо и баба), проширено роднинство: чичко, тетка со нивните деца. Тоа значи: ако се додадат кон семејството уште и дедото и бабата, тогаш се зборува за пошироко семејство или за фамилија. Порано живееле заедно повеќе роднини, на пр. покрај две или три генерации: дедо, татко, внук или баба, мајка, внука уште и тетки и чичковци, а понекогаш и тие со своите деца и внуци.

првичињата се дава ручек, јадење со богата трпеза, се игра и пее до приквечерина.

Во пролетта, невестата заедно со зетот и родителите на зетот се канат на гости (на ручек или вечера) од страна на кумот, деверите и најблиските роднини на зетот и на невестата.

Исто така во пролетта, најчесто во велигденски пости обичај е невестата да си појде кај нејзините на поседок од една до две недели, без присуство на зетот.

Регистрирањето на младоженците се вршело пред свадбата во матичната служба во с. Дуње со потпишување од страна на зетот, невестата и двајца сведоци.

Родителите на невестата не присуствуваат на свадбата во домот на зетот.

Фамилијата претставува поширок поим додека семејството е потесен и образувано е од: татко, мајка и сопствените им деца. Во потесна смисла на зборот семејството може да биде и само од мајка со дете или деца. Сите тие спаѓаат во една фамилија.

Роднинството се групира по крв и закон. Роднини по крв се: родители (татко, мајка), брат, сестра, дедо, баба (родители на мајка и татко), некаде има и предедо и чукун дедо. Потоа: роднини по татко: чичко, стрина, тетка, братучед, братучеда, по мајкина врска: вујко, вујна, тетка, тетин и др. Во Мориово и општо во Македонија роднинството се целело до четврто колено (некаде се именува и до четврт појас). Во редот на *роднинството по закон* паѓаат: сватовите, нункото и кумовите. и деверите. Сватовите не се во крвно сродство со членовите на семејството или фамилијата. *Нункото* е крстителот и венчавачот на децата во едно семејство. Некаде се иманува и како кум. Нунковството се предава на поколенија. Со нункото не се стапува во сватовска врска. Покрај нив има и *побратимство* и *посестримство*. Побратимството и посестринството се највисок интеракциски чин на хуманост и блискот не по крвно сродство кај народите, а кај Словените многу битен елемент во животот во една средина. Побратимот е повисок ранг на блискост од пријателот, а тој е повисок од другарот. Побратимот е близу до братот. Народот, во своите интеракциски односи и врски има за цел да се зближува на начини на кои се најсоодветни со односите. Многу е битна мудрата народна мисла: "Братот и сестрата ти ги даваат родителите, додека побратимот и пријателот си ги избираш сам"; друга мудра мисла: "Колку пријатели имаш толку вредиш!" Роднинството кај народите во светот е најразлично третирано, но во основа семејството и фамилијата се скоро во ист состав. Членови од семејството и фамилијата не стапуваат во брачна врска и однос од здравствени, социјални и верски причини.

6. Народната носија во Мариово

Носијата на луѓето, како машката така и женската, е скоро идентична за цело Мариово. Тоа е носијата што денес ја користат културно-уметничките друштва именувана како „мариовска носија“.

Женската народна носија се состоеше од свечена и секојдневна. Машката носија е напуштена, не се носи околу 50 години или поточно таа се носеше некаде до 1930-1940 година. Женската носија се носеше некаде до 1960 година.

Помалку свечена народна носија

Највпечатливата е невестинската мориовска народна носија, што ја карактеризираат раскошните делови, орнаментирани со разновидни везови и украсни реси и пупки во бела или црвена боја. Поради многубројноста и богатството од везови и украси невестинската мориовска носија тежела околу 70 килограми.

Најосновните техники на полската и мориовската носија биле ткн: „орано“, „писано, и „грабено везење“. Во избраните бои на везовите доминираат: аловата, цинобер-црвената,

кармин „ѓувезната“ и жолтата боја. Украсните елементи на носијата: најзастапени се кај женската народна носија.

Жителите од Мариово претставуваат најголемите мераклии на украсување на своето тело и носијата со најразлични артефакти. Жените носеле: обетки (златни или сребрени), пафти, ѓостези, чапрази, разни игли во костата, гушници со ред златници или сребрени пари, прстени и бурми (задолжително се ставале за врење на венчавањето), пулејки околу шамиите и тулбените, мониста, реси на skutници и кошули, костези, чапрази и др. Мажите носеле гушници, костези, прстени, украсни колани, украсни оружја, специјални ками или ножеви со украсени дршки, повозрасните бастуни. Во поново време носеле сатови обесени на златни синцири. Имало и такви кои носеле украсни оружја.

Од секојдневната носија може да се сретнат жени да ја носат и денеска што останаа да живеат во Мариово.

7. Трговијата и пазарувањето

Размената на стоки, роба и услуги постоела одсекогаш и била потребна за нормалниот живот на човекот.

Чанивци уште од турско време пазарењето, односно продавање на свои производи и купување на производи за свои потреби, го вршеле во Прилеп и Битола.

На пазар во Прилеп оделе во сабота а во Битола во вторник. Тргнувале во петок во попладневните часови за Прилеп, а понеделник во поладневните часови за Битола. Преноќавале на средината од патот посебно во топлите месеци и тоа во месноста *Слива* или околу *с. Шијавица*, кога оделе за Прилеп и кај Новаци-Логоварди кога оделе за Битола. Раното сабајле се тргнувало и стигнувале во градот со отворањето на дуќаните.

Најмногу пазарењето го вршеле во Прилеп. Во Битола на пазар оделе поретко.

На пазар се одело со товарен добиток (коњи и магарина). При одењето се групирале повеќе души заедно. Во турско време тоа го правеле поради разните банди и пљачкаши.

На пазар продавале сирење, волна, кожи, жито, старо железо и др. Купувале неопходни работи за домаќинството

како шеќер, масло, шпирт (кибрит), облека, обувки (пинци), газија и тн.

Така нашите татковци , дедовци и прадедовци го правеле со години и векови.

Со отпочнување со работа на земјоделската задруга, околу 1955 година, продажбата на сопствените производи и купувањето на производи за домаќинството се олеснило за месното население. Задругата ги откупуваше сите производи кои порано ги носеле в град, додека за купување, задругата имаше продавница (коперација) каде ги имаше сите производи за едно домаќинство.

8. Колективизација и задругарството во селото

Со декрет на државата по ослободувањето во годините од 1947-1948 година во земјата се воведоа здруженија, односно колективно работење во земјоделието и сточарството. Меѓу народот скратено се викаше „колективите" а во официјалната нормативна регулатива како селски работни задруги (СРЗ) .

Во селските работни задруги, односно во колективите селаните по „слободна волја,, го здружувале земјиштето и стоката како крупната така и ситната.

Колективизацијата во Чаниште започнала на 1. 10. 1948 година преку комитет на Комунистичката партија. Најпрво како за пример во колективот се пишувале активните членови на Партијата во селото, кои биле и поимотни домаќинства. Во селото се зборува дека прв се пишал Коле Николовски, но само за неколку дена, бидејќи и прв се отпишал. Бил сослушувач, суден, затворан, но повторно не влегол во колективот.

За влегување во колективот, имало голем отпор кај некои од селаните, од причина што во колективот требало да се даде целата земја и стока во заедничко користење, која истата се печалела со години и децении од повеќе генерации. Во март 1949 година се направил голем притисок врз селаните и под страв и притисок се запишале скоро сите во селото, со исклучок на неколку семејства. Димитрија Илиевски, Тоде Ангелчев, Сокле Митревски, Велко Николовски, Димо Грков, Јоше Црвенков, Алексо Миов и др.

Колективите во буквална смисла значеле здружување на земјата и стоката, заедничко работење на земјата, заедничко посење на стоката и заедничко делење на приходите. Во колективот не се означуваше чија е определена земја-нива или стока, с# е заедничко.

Колективот во организациона смисла бил поделен во 5 работни бригади. Секој бригада имала одговорни лица кои се викале бригадири. Имале и евидентичари кои ја воделе евиденцијата на изработените трудови денови. Секоја работа се мерела и ценела во трудови денови. Трудовите денови се добивале според определени нормативи. На пример: Ако еден поединец паси 100 овци добива еден трудов ден, ако паси 120 добива плус 20 проценти. Или ако изора 1 декар добива еден трудов ден, а ако изора два декари добива два трудови денови. На крајот на секој месец на секое домаќинство им се соопштувало трудовите денови.

На крајот на годината се собирал целиот приход од земјоделието и сточарството, се делел со вкупните трудови денови од сите домаќинства од цела година и така се добивала цената на трудовиот ден. Секое домаќинство соодветно на трудовите денови што ги стекнало добива ло одредена количина на жито, млеко, сирење, волна и се друго како приход. Ако домаќинството имало повеќе трудови денови, остатокот се добивал во пари.

На секое домаќинство надвор од здружението во колективот, му се оставало за сопствено работење и користење по еден декар земја, 5 овци, една крава, еден товарен добиток.

Селската работна задруга имала свои органи на раководење: Собрание, Управен одбор и Претседател. Претседатели биле повеќе лица како на пример Јован Шамов, Стојче Митревски, Ристе Ачков и др. Секоја година на крајот се правела завршна сметка. За секое домаќинство се знаело колку му е дадено, уште колку треба да му се даде, или му е доделено повеќе отколку што имало остварено трудови денови и.т.н.

Колективите во Југославија по неколку години работење покажаа негативни резултати. Затоа некаде околу 1952 година почнаа да се растураат. Се растури колективот и во селото Чаниште.

По растурањето на колективот, земјата му се враќала на луѓето и тоа онаа која ја здружиле и била нивна сопственост. Крупниот добиток исто така на секое домаќинство што му припаѓаше и пред колективизацијата, додека ситната стока, овците останале во заедничките стада од кои во пролетта на 1952 година се формирала сточарска задруга со седиште во с. Витолиште со околу 35.000 овци. Сточарската задруга опстана многу малку време, така што во Октомври 1953 год се расформира и овците се поделија на селаните во многу помал број од колку што здружиле, стари, слаби и приполовени.

По растурањето на колективите, некаде во 1954 година со сојузен пропис на Југославија едно домаќинство може да има најмногу 15 ха земја. Сите што имаа над 15 ха земја му беше одземена и стануваше т.н. општо народен имот. Со него можеше да стопанисува државата преку општината или преку задругата.

Заради горенаведените постапки, народот прилично се осиромаша, немаше мотив и морал за работа, и како последица на тоа отпочна иселувањето по градовите и надвор од државата.

9. Од работата на задругата „ Стојо Неделковски "

Со распаѓањето на колективите и престанување со работа на селските работни задруги, населението имало потреба од продавница од каде би се снабдувале со најосновните животни намирници. Луѓето за кило шеќер, масло, сол, кибрит и слично одеа на пазар во Прилеп и Битола. Од тие причини во 1955 година, на иницијатива на 13 здружувачи, се формира земјоделската задруга „ Стојо Неделковски ". Првите членови вложиле по 2.000,00 тогашни динари. Вложените пари ги депонирале како гаранција во банката од каде добија кредит од 260.000,00 динари и со тој капитал отпочнаа со работа задругата со продавници за колонијални работи.

Задругата, едно време , почна да го обработува и одсеменото земјиште и задружно сточарство, меѓутоа не се покажале добри резултати и по извесно време се напушта таквото производство.

Задругата, односно продавницата месното население ја викаше со општо прифатен збор „коперацијата,, .

Задругата на полето на трговијата во основа ги вршеше следните работи:

1. О т к у п и :

- Откуп на земјоделски производи, житни кутури (р'ж, јачмен, пченица, овес, пченка, сончоглед и сл.)

- откуп на стока и сточни производи: јагниња, овци, брави, говеда, а во едно време се откупуваа коњи и магариња, сточни производи, волна, кожа, сирење и.т.н.

- откуп на стари работи: железо, олово, бакар, туч, фишеци, како остатоци од фронтот од Првата светска војна.

2. С н а б д у в а њ е

Населението преку продавницата на задругата се снабдуваше со сите неопходни потреби.

Задругата на полето на откупот разви мошне широка мрежа на трговија. Беше една од најпознатите задруги во цело Мариово. Со откупот на жито, жива стока, волна, кожа и.т.н. се вршеше откуп не само од селото, туку скоро од сите села, па дури и од с. Бешиште, с. Полчиште итн. Живата стока се откупуваше во недела. Тоа беше вистински сточен пазар. Средселото беше преполно со секаква жива стока . Трговци доаѓаа од Битола, Прилеп, а имаше случаеви да има трговци и од соседна Грција.

Магацинот на задругата беше преполн со откупена стока. На едната страна до таван беа вреќите со жито, а од другата страна куповите со старо железо, олово, бакар и сл. Во куќата на Јовевци беше сместена волната и кожите. Откупената стока еднаш неделно или на две недели со камиони се носеше за Битола. Истиот камион од Битола за Чаниште носеше производи за продавницата. Возачи беа Димче и Ристо од автомото друштвото „ Ѓорѓи Наумов" од Битола. Само тие доаѓаа со камионите за Чаниште преку Топли дол. На другите возачи им беше страв да возат преку Топли дол.

Продавницата, односно коперацијата, беше снабдена со најразлична стока. Имаше стока која му беше потребна на секое домаќинство во секое време, снабденоста беше голема „немаше што немаше,,. За одредени сведни празнични денови

како на пример Велигден, Дуовден, Божиќ, Петковден, специјално сеносеше производи потребни за тие денови. Така на пример за Велигден продавницата беше посебно снабдена со текстил од најразичен вид. За дуовден се носеа бардиња, есента се носеше зелка, пиперки, грозје, овошје, риби, за Божиќ се носеше костење, круши баднички, ореви, суви смокви и.т.н.

Во селото и соседните села немаше недела без свадба или свадбени обичаи. На селението имаше поголема потреба од роба и производи за свеченостите. Покрај тоа за еден таков момент немаа доволно пари. Задругата за тоа им овозможуваше да се снабдат со сите потребни производи, дарови и сл. со тоа што ќе ги исплатат со откупот на јагнињата пролетта или откупот на бравите во летото. Оваа размена беше еден вид кредитирање на роба со роба, обостран заеднички интерес.

Едно време задругата отвори штедно-банковна служба. Имено, со откупот на било што, посебно на јагниња, овци или слично кога ќе имаше да подигни повеќе пари односно вишок пари му се нудеше еден дел да ги стави на штедна книшка на задругата со камата каква што даваа банките.

Работата и активноста на задругата во голем дел се должеше на беспрекорната работа на вработените. Сите работеа на сите страни и се што ќе беше потребно. Благајникот, сметководителот во одредени ситуации кога ќе имаше навалица се вклучуваа во откупите и средувањето на стоката. Директор на задругата беше Спасе Димовски - Цаверов, кооператор продавач Петко Цветковски - рикачов, книговодител, Мате Пинзуров, после него Ристе Шамов, магационер Стојан Степанов и Ристе Ачков, благајник Тодор Попагинов. Во состав на задругата беа и водениците на Чебрењ, Воденичар беше Атанас од с. Зовиќ.

После 1965 -тите години поради иселувањето на луѓето, обемот на работата и прометот на задругата се намалуваше. Во исто време се изменија и кадровските структури во задругата. Првите луѓе на задругата се иселија и ја напуштија работата во задругата. Дојдоа нови луѓе . Поради отежнатите услови за работа се измени и статусот на задругата. Беше приклучуван кон разни други задруги и фирми за на крајот да

се приклучи кон ЗИК „Прилеп“ од Прилеп. Од ЗИК „Прилеп“ премина во „Агро Мариово“ од с. Витолиште. Во текот на 1999 година се извршија трансфер на Агро Мариово што се рефлектира и врз работата на производството. Немаше роба, немаше приходи и некаде кон крајот на 1999 година престанаа со работа и продавниците.

Создавање на Република Македонија (1990 - 2005)

Пред и по распаѓањето на СФРЈ започнале да се формираат повеќе политички партии во Македонија, кои излегоа на изборите во 1990 година. На изборите за новиот македонски повеќепартиски систем (11 XI 1990) беше избран нов македонски Парламент, односно Собрание (8 I 1991) на чело со Стојан Андов (1991 - 1996). Со тајно гласање (27. I 1991 г.) за прв претседател на Р. Македонија беше избран Киро Глигоров (1991 - 1999) кој беше реизбран на таа должност за време на вторите парламентарни избори (16. X 1994). *На референдумот сѐроведен на 8 септември 1991 г.* - Македонија се прогласи за самостојна и независна држава (95%), со што дефинитивно беше напуштена југословенската заедница (федерација) на народите и народностите. На референдумот плебисцитарно беше прогласена Република Македонија како независна, суверена и самостојна држава.

На 17 ноември 1991 г. донесен е Устав на Република Македонија со што државата беше озаконета како суверена, самостојна, граѓанска и демократска држава. На 8 април 1993 год. Генералното собрание на ООН ја прими Република Македонија како 181 членка на ООН. На 5 X 1995 се донесе знамето на република Македонија.

На 5 март 2001 г. започнаа вооружени напади на Македонија во близината на село Танушевици (меѓу војската на РМ и албанските екстремистички групи). Следеа бомбашките напади во некои тетовски села и на најбрутален начин се случија борбените настани меѓу селата Селце и Вејце (Тетовско) во месноста Бреза (28. IV 2001) и селото Гајре (5.VI. 2001). Тогаш погинаа осум жртви, а вкупно во конфликтот згаснаа преку 100 млади животи. Потоа

следуваше борбен судир во селото Арачиново и најпосле завршија воените судири на 13.VIII 2001 г. со потпишување на Охридскиот рамковен договор. Под контрола на светска арбитражна комисија се собираве оружјето од албанските екстремисти и се уништуваше. За жал и од с. Чаниште загина еден млад борец во жестоките судири меѓу македонските вооружени сили и албанските терористи.

10. Настани во селото во поново време

1) *Елекѝрификацијата на селото зајочна во 1967 год .* Се изврши со парични средства и ударни работни денови на населението. Општината Прилеп учествуваше со мал дел на парични средства. Бандери беа сечени во *Трибор* с. Витолиште. Со шумски камиони еден дел беа донесени во *Димов Дол*, а еден дел на *Падшита*. Оттаму населението со воловски запреги ги разнесуваше по трасата на далековод и низ селото. Секое домаќинство беше задолжено конкретно каде и колку бандери да разнеси. Копањето на дупките исто така го вршеа селаните. Беше тоа голема работна акција. За работата беше формиран одбор од 11 члена во кој учество зедоа и двајцата учители жители на селото. Важна беше нивната улога во разговорите и преговорите со општинските органи во Прилеп и Дистрибуцијата во Прилеп. Струјата беше пуштена во работа една недела пред Петковден, во 1967 година.

2) *Отпочнување со работата на амбулантијата*

Добро се сеќавам (П. М.) на долгите преговарања со Медицинскиот центар од Прилеп во текот на 1968 година за отворање на амбуланта во с. Чаниште. Претставници од Медицинскиот центар од Прилеп доаѓаа повеќе пати за согледување на условите и можностите за амбуланта. Се правеа секакви напори за да ги убедиме на потребата од амбуланта, бидејќи имаше алтернатива и за с. Крушевица. Меѓутоа, благодарение на самопрегорната работа на учителите, жители на селото, есента 1969 година. се отвори амбулантата

3) Асвалтирање на патот до селото Чаниште

Чаниште беше со најлоша комуникациска поврзаност со двата главни правци. Чаниште се наоѓаше на средината помеѓу двата главни патни правци: Прилеп-Витолиште и Битола-Старавина. И до едниот и до другиот правец растојанието изнесува од 8-12 км. Патот беше макадам, нерамен со дупки и камења и многу тежок за сообраќај. Према главниот пат Прилеп - Витолиште, патот од Чаниште врвеше преку Падиште со влез кај Мемедова чешма.

Со програмата на Р. Македонија за вложување во недоволно развиените подрачја, преку Агенцијата за развој на РМ и Фондот за патишта на Општина Прилеп се пристапи кон изградба на патот од делницата Липов дол-Крушевица-Чаниште.

Патот на свечен начин, со пригодна програма и со сечење на лента беше пуштен во употреба на 30.VIII.1997 г. Свеченото пуштање во работа го изврши Министерот за урбанизам и градежништво на Република Македонија.

Патот од Липов дол има должина од околу 13 километри, а од с. Крушевица до с. Чаниште 7,5 км.

4. Посиавување на телефони

До 1998 година селото немаше никаква телефонска врска со светот. Денеска телефонски е поврзано преку релејна мрежа. Во почетокот телефонски приклучоци добија пет домаќинства. Телефонската мрежа беше пуштена во работа пролетта 1998 година.

5. Како идна неопходна потреба е обезбедување на здрава вода за пиење, односно воведување на водовод. Постојат повеќе варијанти со оглед на малата присутност на вода во атарот на селото.

Електрификацијата на селото, амбулантата, пуштањето на асвалтниот пат, телефонските врски овозможува да се изменат условите на живеење во селото. Останува уште водата за пиење и поврзување со асфалтен пат преку Маково, за Битола. Да се надеваме дека новите услови ќе вратат нов живот во селото.

ДЕЛ ПЕТТИ

11. НАСЕЛЕНИЕТО ВО СЕЛОТО

1. Општи карактеристики

Селото од памтивек бцило населено исклучиво со македонско население. Во Чаниште како и во секое село во Мариово имало по една до две куќи од ромска припадност кои во најголем број случаи го вршеле ковачкиот занает.

Населението во селото по вероисповест е христијанско, со православна вера.

Говорот е чист македонски со мариовски дијалект. Во однос на старо Мариово, јазикот од Чаниште се разликува во акцентот. Од говорот на с. Крушевица се разликува по тоа што крушевјани зборуваат со акцент од полското говорно подрачје. Говорот на Чаниште е близок со оној на с. Дуње и околните села Маково, Рапеш и Орле.

Бројот на жителите на селото двапати во опстојувањето ја постигнуваат максималната бројка, а тоа е пред интернацијата и пред емиграцијата на село град и во туѓина.

Пред интернацијата во 1916 година, според кажувања на повозрасните жители, селото броело околу 880 жители.

Пред емиграцијата, односно некаде околу 1961-та година, според официјални статистички податоци, селото броело 695 жители, со околу 110 куќи.

За време на интернацијата, а посебно при нивното враќање, како што понапред е кажано заради болести и други причини во селото се вратиле околу 350 жители. Повторното оживување на селото од 1918-тата до 1960-тите години ја достигна бројката од околу 700 жители.

Констатацијата на стариот Јоше Попов, кој добро ја познаваше состојбата во Чаниште и Мариово пошироко, беше дека бројот на жителите на селото и бројот на ситната и крупната стока во селото што е достигната во 1960-тата

година е максималната бројка што атарот на селото и неговите материјални можности можеше да ги издржи. Со други зборови селото со жители и стока повеќе не можеше да се шири и зголемува спрема состојбите од 1961 година.

Ние, од тоа време се сеќаваме дека немаше неизорана нива, немаше место каде да се претера стоката на пасење. Стоката се пасеше во максимално стеснет простор во рамките на атарот на селото. Поделбите на имотите на домаќинствата поради зголемување и ширење на семејствата, не даваа можности за егзистенција на ново поделените семејства.

2. Миграцијата* на населението

Во вакви услви миграцијата беше неминовна. Но во тој случај станува збор за природна миграција, со природен тек, со подолготраен процес во кој бројката на 500-700 жители би била статична.

Миграцијата што следеше по 1960-тите години беше како последица на лошите услови за живот во селото и подобрите услови што ги нудеше градот.

Иселувањето беше масовно и брзо. Како илустрација покажуваат статистички податоци според кои во :

1961 година	695 жители	110 куќи
1971 година	552	100
1981 година	348	82
1991 година	126	50
1994 година	86	43
2002 година	47	35

Во проценти иселувањето се одвивало во следните соодноси:

1961	1971	1981	1991	2 : 1	3 : 1	4 : 1	4 : 2	4 : 3
695	552	348	126	20,47	49,86	81,75	77,12	63,80

- Миграција: Преселба на населението од еден крај во друг, или од село во град првенствено од економски причини;
- Емиграција: Иселување од земјата
- Имиграција: Доселување во земјата на странци

Статистичките податоци од горната табела споредени со бројот на жителите во 1961, 1971 и 1981 г. покажуваат дека иселувањето до 1971 г. во однос на 1961 г. изнесувало 20,47 проценти, 1981 г. спрема 1971 година 36,96% , а 1981 спрема 1961 49,86 % односно приближно 50 проценти.

Во 1991 г. бројот на населението е намалено за 82% во споредба со неговиот број во 1961 г.

Бројките доволно зборуваат за брзината на иселувањето.

Населението се иселуваше, на сите страни. Во најголем дел се иселуваа во Прилеп и Битола. Помалку во Скопје и Белград и тоа претежно формирани семејства од ученици и студенти кои се школувале во тие средини. Во странство има иселено во повеќе земји каде се иселувале Македонците. Од Чаниште најмногу ги има во Австралија и Австрија.

Според глобални согледувања, иселувањето во бројки и места се вршело во:

Битола и околината	40 семејства	околу 220 жители
Прилеп и „	28	околу 140 жители
Скопје	6	околу 20 жители
Други градови	5	околу 20 жители
Странство	26	околу 60 жители

Горе прикажаните бројки се условни бројки со оглед на фактот дека од едно домаќинство, подоцна настанувале нови семејства. Во најголем дел бројките се однесуваат на домаќинства со статускво во состојба во селото, со исклучок на Скопје и другите градови каде се работи за новосоздадени семејства.

Бројката од 460 иселени жители е условна бројка и не се вклопува во бројката од 695 жители колку што биле во 1961 г. бидејќи тука не се земени движењата на луѓето со мажење, женење, умрени и оние што останале да живеат во селото.

Процесот на миграцијата, односно иселувањето на населението како во цело Мариово така и во с. Чаниште практично започна после 1960 година. Пред 1955 година беа иселени само две домаќинства Коле Неделковски-Пижаков и Стојан Ристевски-Жабре и двајцата во Прилеп. Подоцна помеѓу 1955-1960 година се иселија уште неколку домаќинства: Ристе Атанасовски - Чвагано, Ристе Ѓорѓиевски, Петре

Конзуло, сите во Прилеп, потоа Јован Шамов, Ристе Џаџо и Ристо Бојов во Битола.

После 1960 год., поточно во 1965 год., иселувањето зеде поголем замав по соседните градови Прилеп, Битола, а подоцна и во странство.

Иселувањето во странство започна со отворањето на границите на поранешна СФР Југославија, а од с. Чаниште во годините од 1967-1970 година иселувањето се вршеше поединечно и фамилијарно. Оние кои се иселија поединечно, подоцна ги повлекоа своите најблиски (жена, деца и сл.).

Тодор и Проќа Тодоровски, иселени во Сиднеј, Австралија

Многумина се иселија поединечно, како младинци исто така во странство и тоа во најголем број во Австралија и Германија.

Иселувањето по држави изгледа вака:

* Австралија

Куле Кулевски	Димо Митревски
Дончо Оклев	Петко Крењов
Душан Брдаров	Тодор Брдаров
Душанов Мојанов	Јован Бандев

Димитрија Денкин	Петко Точаков
Горѓи Којдановски	Илија Најдовски
Владо Јовевски	Митре Јовевски
Петко Шајкаров	Гоце Поповски
Панде Бандев	Петре Велев
Митре Паленсов	
* Европа (Австрија)	
Стојан Белев	Љупчо Костадинов
Славе Балков	Тодор Балков
Јован Балков	Дончо Андонов
Јован Паленсов	Ристе Паленсов
Трајко Јовевски	Боне Филипов
Најдо Најдовски	
* Америка и Канада	
Стојан Вељанчев, Марјан Попов	
Тодор Калушовски	Најдо Калушовски

3. Причини за иселувањето

➤ Лошиџе и џешки услови за работџа во земјодеџиџо

Земјодеџиџето се работеше со основни примитивни средства: рало, плуг, мотика, срп. и.т.н. Немаше примена на никаква техника и агротехника. Приходите беа толку минимални што недостасуваа ни да ги задоволат основните потреби на домаќинството. Многу години се случуваше колку ќе се употреби за сеење, толку и ќе се ожнееше.

➤ Даночнаџа џолийџика

И покрај тоа што се работеше за ридско планинско подрачје како и ниската класа на земјиштето, немаше никакво олесување или ослободување во плаќањето на даноците или како што ги викавме порезите. Имаше случаеви кога од продажбата на јагнињата, тутунот, или други производи, целиот износ беше исплатен на порезниците. Имаше многу случаи на присилно наплаќање на порезот. Луѓето ги фаќаше страв кога ќе слушнеа дека дошол порезникот.

➤ *Нискиите цени на производите*

Од сточарството доста се произведуваше и на пазарот се нудеше сирење, волна, кожи, јагниња, овци, брави, тутун, афион и по малку од вишокот на житните култури. Приходите беа толку колку да ги задоволат најпотребните животни потреби на семејството и да се плати порезот. Немаше домаќинство економски да зајакне или да стекне богатство.

➤ *Лошите патици врски*

До Прилеп 37 км, до Битола 42 километри. За било какви потреби се одеше пеш или со товарен добиток. Се патуваше 8-10 часа во еден правец. Натамошен коментар не е потребен.

➤ *Немањето електрично осветление*

До 1967 година селото немаше електрична струја. Како последица на тоа немаше електрични шпорет, фрижидер, осветление, радио, телевизија и.т.н.

➤ *Лошите здравствени услуги и услови*

Во темата за здравствената заштита на населението, доволно е кажано за проблемите и тешкотиите што ги имаа луѓето во заштитата на здравјето и лекувањето.

4. Показатели на населението пред и по емиграцијата

Многу значајно е што се случуваше во времето на миграцијата за периодот од 30 години. Показателите кои следуваат ја прикажуваат состојбата на секое домаќинство по маала од 1961 и наваму.

Во прегледите називите кај некои домаќинства се со користење на фамилијарните прекари онака како што беа општо употребувани и познати во селото. Должиме извинување ако некои не се согласни со тоа.

Исто така оставаме простор на толерантност на бројките на прикажаните членови во домаќинствата.

Кога ја поседуваш книгата, корегирај ја бројката за твоето домаќинство доколку не е точно.

1. Преглед на домаќинствата и жителите Во 1961 година

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
ДОЛНО МААЛО					
1.	Трајко Ванчов	3	1	2	--
2.	Ристе Белиот	9	3	5	1
3.	Куле Кулевски	10	3	4	3
4.	Ристе Мојанчев	1	--	--	1
5.	Димитрија Пинзуров	8	3	4	1
6.	Сребре Лукичев	7	2	3	2
7.	Стојан велјанчев	5	2	2	1
8.	Ристе Велјанчев	7	4	2	1
9.	Ангеле Волчев	6	4	2	--
10.	Ристе Брсев	5	3	2	--
11.	Трајко Брсев	6	3	2	1
12.	Стојан Калушо	5	3	2	--
13.	Тоде Ангелчев	7	2	3	2
14.	Димо Ангелчев	7	3	2	2
15.	Трајко Ангелевски	9	5	2	2
16.	Јован Шупело	5	1	2	2
17.	Митре Шамов	9	4	3	2
18.	Јован Шамов, иселен во Битола				
19.	Куле Волчев	8	4	2	2
20.	Ристе Волчев	6	2	2	2
21.	Пејко Волчев	4	2	2	1
22.	Крсте Шамов	10	6	2	2
23.	Јованка Косева	5	3	2	--
24.	Ристе Тасе	2	--	2	--
	Вкупно домаќинства	144	66	54	27

2

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
КОПАЧКО-ЈОВЕВСКО МААЛО					
1.	Сокле Јовановски	9	4	2	3
2.	Павле Ковачков	4	2	2	--
3.	Мине Јовевски	4	2	2	--
4.	Стојан Земпаров	6	3	3	1
5.	Димко Андонов	3	1	2	--
6.	Димко Јовевски (Мерако)	7	2	3	2
7.	Митре Јовевски (Мерачето)	4	2	2	--
8.	Трајко Јовевски	6	3	2	1
9.	Трајан Велев	8	4	2	2
10.	Сокле Митревски	7	3	2	2
11.	Стале Митревски	14	7	5	2
12.	Стојче Митревски	7	3	2	2
13.	Трајко Оклевски	6	2	2	2
14.	Велко Николовски	5	1	2	2
15.	Димо Грков	6	2	2	2
16.	Богдан Пашов	7	3	2	2
17.	Марко Нурев	6	2	2	2
18.	Ристо Голов	10	4	4	2
19.	Спасе Рикачов	6	2	2	2
20.	Митре Брдаров	4	1	--	3
21.	Тодор Брдаров	4	2	2	--
22.	Милан Шенгов	6	4	2	--
23.	Коле Николовски	4	--	2	2
24.	Петре Копачков-Светиев	7	1	4	2
25.	Петко Рикачов	7	5	2	--
26.	Васил Донкин	4	2	2	--
27.	Стојан Степанов	5	3	2	
28.	Ристе Георгиев	6	2	2	2
	Вкупно 28 домаќинства	172	73	61	38

3.

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
ЃЕНЕВСКО-БАЛКОВО МААЛО					
1.	Петре Ѓенев	7	3	2	2
2.	Трајко Ѓенев	4	--	2	2
3.	Цветко Баснaro	10	5	3	2
4.	Ташко Цветков	5	3	2	--
5.	Јован Костадинов	7	3	2	2
6.	Пројче Костадинов	6	4	2	--
7.	Алексо Миовски	7	3	2	2
8.	Ордан Крењов	3	--	1	2
9.	Петко Крењов	5	3	2	--
10.	Дамјан Крењов	6	4	2	--
11.	Живко Мојанов	6	2	2	2
12.	Миле Мојанов	4	2	2	--
13.	Ристе Ачков	6	4	2	--
14.	Круме Ристевски	6	3	2	1
15.	Славе Мајсторо	7	4	2	1
16.	Ристе Црвенков	5	3	2	--
17.	Митре Црвенков	6	3	2	1
18.	Славе Црвенков	8	3	3	2
19.	Трајко Бицо	5	3	2	2
20.	Петре Бендев	8	4	2	2
21.	Лазо Бендев	4	2	2	--
22.	Коле Пижаков - иселен	--	--	--	--
23.	Јован Денкин	5	3	2	--
24.	Дано Балков	6	4	2	--
25.	Дејко Петковски	6	4	2	--
	Вкупно 25 домаќинства	143	72	49	22

4.

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
АМБАРОВО МААЛО					
1.	Петре Конзуло	7	3	2	2
2.	Стојан Жабре - иселен	--	--	--	--
3.	Јован Филиповски - Јоцо	5	3	2	--
4.	Стојан Андонов	6	3	2	--
5.	Ристе Џаџо - иселен	--	--	--	--
6.	Митко Мајсторов	4	--	2	2
7.	Блаже Толков	10	2	6	2
8.	Трајан Ортачки	5	2	2	1
9.	Јове Јовевски	6	3	2	1
10.	Трајко Дуртанов	7	4	2	1
11.	Васил Дуртанов	12	4	6	2
12.	Ристе Попаѓиков	10	4	2	4
13.	Петко Паланзов	6	4	--	2
14.	Стојан Точаков	9	5	2	2
15.	Менка Винџалова - иселени	--	--	--	--
16.	Јован Поптрајков	7	4	2	1
17.	Неделко и Ристо Јандрови	6	3	2	1
18.	Најдо Бојов	9	5	4	--
19.	Митре Бојов (Масин)	6	3	2	1
20.	Боше Бошевски	8	4	2	2
	Вкупно 28 домаќинства	124	56	46	22

5.

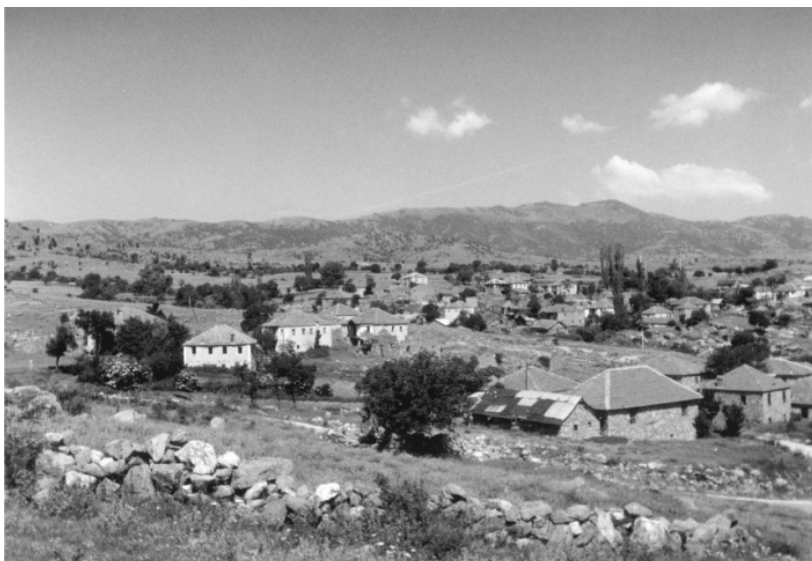
Ред бр.	Домаќинство	Број на жители				
		Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.	
ГОРНО МААЛО						
1.	Јоше Попов	6	3	1	2	
2.	Стојан Попов	6	2	2	2	
3.	Ристо Китанов	8	3	4	1	
4.	Петко Шајкаро	12	5	5	2	
5.	Живко Крстинов	4	2	2	--	
6.	Трајко Крстинов	8	4	2	2	
7.	Стојан Којдановски	9	3	4	2	
8.	Ристе Којданов	6	2	2	2	
9.	Јован Ташов	2	--	1	1	
10.	Стојан Ташов	2	--	1	1	
11.	Томе Најдовчев	6	2	2	2	
12.	Стале Најдовчев	9	4	3	2	
13.	Стојан Томев	7	3	2	2	
14.	Јане Јовановски	7	3	2	2	
15.	Сребре Јовановски	5	3	2	--	
16.	Видан Попјанев	6	3	2	1	
17.	Митра Попова	6	3	1	2	
18.	Јове Филипов	6	3	1	2	
19.	Ристо Цвагано - иселен	--	--	--	--	
	Вкупно 19 домаќинства	119	50	42	27	
СУМАРЕН ПРЕГЛЕД НА ДОМАЌИНСТВА И ЖИТЕЛИ						
	Маала во Чаниште	домаќин.	Број на жители			
			Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1	Долно маало	24	144	63	54	27
2.	Копачково-Јовевско	27	172	73	61	38
3.	Ѓеневско-Балково	25	143	72	49	22
4.	Амбарковско маало	20	124	56	46	22
5	Горно маало	19	119	50	42	26
	ВКУПНО	115	702	314	252	136

ТАБЕЛА II

2.1. Состојбата на селото во 1991 година

Д о л н о м а а л о

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1.	Трајко Ванчов	2	2	--	--
2.	Тоде Волчев	6	3	3	--
3.	Коле Волчев	1	--	--	1
4.	Цветко Јошевски	3	1	2	--
5.	Пројче Волчев	4	--	2	--
6.	Кала Волчжева	1	--	--	1
7.	Крсте Шамов	2	--	--	2
8.	Јованка Косева	2	--	--	2
	Вкупно домаќинства	21	6	7	8

Панорама на Долно маало во с. Чанишије

**2.2. Состојбата на селото вцо 1991 година
Ковачко - Јовевско маало**

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1.	Трајкоо Соклев	2	--	--	2
2.	Павле Степанов	2	--	--	2
3.	Васка Земпарова	1	--	--	1
4.	Димко Андонов	2	--	1	1
5.	Трајан Белев	1	--	--	1
6.	Ристе Марков	2	--	--	2
7.	Стале Митревски	1	--	--	1
8.	Ристе Соклев	5	1	1	3
9.	Стојче Митревски	1	--	--	1
10.	Алексо Грков	1	--	--	1
11.	Донка Нурева	1	--	--	1
12.	Ристе Брдаров	1	--	--	1
13.	Милан Шенгов	2	--	--	2
14.	Ѓорче Копачков	2	--	--	2
15.	Ристе Сталев	2	--	--	2
16.	Цветан Блажев	3	--	1	2
	Вкупно 16 домаќинства	29	1	3	25

место за фотос

Панорама на Ковачково маало, с. Чанишије

**2. 3. Состојбата на селото во 1991 година
Ѓеневско - Балково маало**

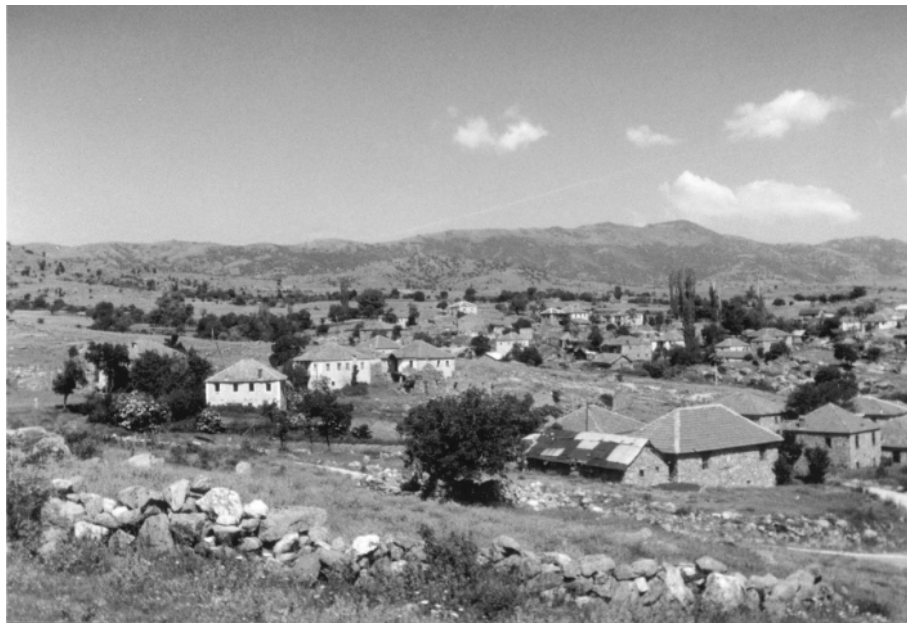
Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1.	Митре Ѓенев	2	--	--	2
2.	Томислав Цветков	5	1	2	2
3.	Алексо Миовски	2	--	--	2
4.	Пројче Костадинов	2	--	--	2
5.	Живко Мојанов	3	1	--	2
6.	Трајанка Крумева	1	--	--	1
7.	Ристе Црвенков	2	--	--	2
8.	Митре Црвенков	2	--	--	2
9.	Славе Црвенков	5	2	2	1
10.	Менка Палензова	1	--	--	1
11.	Дано Балков	2	--	--	2
Вкупно 25 домаќинства		27	4	4	19

Панорама на Ѓеневско маало, с. Чанишиџе

**2.4. Состојбата на селото во 1991 година.
Амбаровско маало**

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вку-пно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1.	Ристе Секулов	3	--	1	2
2.	Јован Јошевски	2	--	--	2
3.	Стојан Андонов	2	--	--	2
4.	Ристе Попагинов	1	--	--	1
5.	Ило Бандев	3	1	1	1
6.	Дано Ортачки	3	1	--	2
7.	Крстен Мајсторо	2	--	1	1
8.	Лазо Бандев	4	4	1	2
	Вкупно 8 домаќинства	20	3	4	13

Панорама на Амбарово маало, с. Чанишиџе

2.5. Состојбата на селото во 1991 година.

Горно маало

Ред бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1.	Петре Попов	5	1	3	1
2.	Стојан Попов	4	1	1	2
3.	Алекса Крстин	2	--	--	2
4.	Сребре Којдановски	2	--	--	2
5.	Алекса Томев	2	--	--	2
6.	Јован Ташов	5	1	2	2
7.	Павле Јанев	2	--	--	2
	Вкупно 7 домаќинства	22	3	6	13

СУМАРЕН ПРЕГЛЕД НА ДОМАЌИНСТВА И ЖИТЕЛИ ВО 1991

	Маала во Чаниште	домаќин.	Број на жители			
			Вкупно	до 20 г.	од 20-50 г.	над 50 г.
1	Долно маало	8	21	6	7	108
2.	Копачково-Јовевско	16	29	1	3	25
3.	Ѓеневско-Балково	11	27	4	4	19
4	Амбарковско маало	8	20	3	4	13
5	Горно маало	7	22	3	6	13
	ВКУПНО	50	119	17	24	78

Панорама на Горно маало, с. Чаниште

ТАБЕЛА III
Состојба на селото во 2005 година
по маали

Ре д бр.	Домаќинство	Број на жители			
		Вку- пно	до 20 г.	од 20- 50 г.	над 50 г.
I	ДОЛНО МААЛО				
1.	Трајко Ванчов	-	-	-	2
2.	Тоде Волчев	-	1	2	1
3.	Тоде Ангелчев	-	-	2	-
4.	Цветко Јошевски	-	-	2	-
5.	Ристе Ангелевски	-	-	-	1
	Вкупно 4 домаќ.	-	1	6	4

II	КОПАЧКОВО-ЈОВЕВСКО МААЛО				
1.	Петкана Соклева	-	-	-	1
2.	Павле Степанов	-	-	-	2
3.	Васка Семпарова	-	-	-	1
4.	Борка Андонов	-	-	2	1
5.	Ристе Соклев	1	2	-	2
6.	Алексо Грков	-	-	-	1
7.	Донка Нурева	-	-	-	1
8.	Милан Шенгов	-	-	-	2
9.	Ѓоре Копачков	-	-	-	2
10.	Ристе Сталев	-	-	-	2
11.	Цветан Блажев	2	2	-	2
12.	Васил Донкин	-	-	-	1
	Вкупно	3	4	2	18

III	ЃЕНЕВСКО-БАЛКОВО				
1.	Митре Ѓенев	-	-	-	2
2.	Томислав Цветков	-	-	-	1
3.	Пројче Констадин.	-	-	-	1
4.	Живко Мојанов	-	1	-	2
5.	Митре Црвенков	-	-	-	1
6.	Менка Паленсова	-	-	-	1
7.	Дано Балков	-	-	-	1
	Вкупно 7 домаќ.	-	1	-	10
4	АМБАРОВО МААЛО				
1.	Стојан Андонов	-	-	-	2
2.	Дано Ортачки	-	1	-	2
3.	Крсте Мајсторов	-	-	-	1
4.	Лазо Бандев	-	1	-	1
5.	Трајко Конзулов	-	-	-	2
6.	Периклис Дуртан.	-	-	-	2
7.	Љупка Бандева	-	-	1	-
	Вкупно 7 домаќ.	-	2	1	10
5	ГОРНО МААЛО				
1.	Петре Попов	-	1	-	2
2.	Стојан Попов	-	1	-	2
3.	Алекса Томев	-	-	-	2
4.	Петко Ташов	-	-	1	2
	Вкупно 4 домаќ.	-	2	1	8
	ВКУПНО С. ЧАНИШТЕ				
1	Долно Маало	-	1	6	4
2	Копачково	3	4	2	18
3	Ѓеневско	-	1	-	10
4	Амбаровско	-	2	1	10
5	Горно Маало	-	2	1	8
	ВКУПНО	3	10	10	50

4. ПРЕГЛЕД НА ПРАЗНИ КУЌИ СО СОСТОЈБА 2005 г.

	Долно маало		Копачково-Јовевско
1	Ристе Белиот	1	Јовевската
2	Кулевската	2	Трајко Јовев
3	Пинсуровата	3	Трајан Белев
4	Ташко Цветков	4	Стале Сталевски
5	Стојан Вељанчев	5	Стојчевската
6	Ристе Вељанчев	6	Велковата
7	Стојан Каљушов	7	Пашовата
8	Трајко и Ристе Брсеви	8	Головата
9	Ангелевската	9	Рикачовата
10	Јован Шупело	10	Брдаровата-2 куќи
11	Шамовите-2 куќи	11	Коле Николовски
12	Волчевите-3 куќи	12	Димо Соклев
13	Јованка Косева		
14	Ристе Тасев		
	Ѓеневско-Балково мало		Амбаровско маало
1	Јован Денкин	1	Бошевата
2	Црвенковите-2 куќи	2	Масината
3	Дејковата	3	Бојовци
4	Бандевите	4	Јандровци
5	Славе Мајсторо	5	ПопТрајковите
6	Крумевата	6	Винџаловата
7	Крењовите-3 куќи	7	Точаковите
8	Костадиновите-2 куќи	8	ПопАѓиновите
9	Миовци	9	Блажевата
10	Ѓеневци-2 куќи	10	Јоцо Филиповски
11		11	Дуртановци-2 куќи
12		12	Жабрева/Секулова
Горно Маало			
1	Поповска (Јоше)	7	Павле Јанев
2	Секуловата	8	Филиповата
3	Шајкаровата	9	Сребре Јовановски
4	Крстината	10	Томевата (Стојан)
5	Којдановска-2 куќи	11	Најдовчевите-2 куќи
6	ПопЈаневата	12	Чваганова

ДЕЛ ШЕСТИ

ОДЛИКА НА СЕЛОТО ЧАНИШТЕ ВО 2006 Г.

Миграцијата го стори своето. Сликата денес доволно зборува за тоа. Селото брои помалку од стотина жители, сите на постара возраст, изнемоштени, оставени сами кој по еден кој по двајца во куќа. Бројната состојба постојано се намалува.

Во селото нема детски цагор, нема постојано движење на луѓе на разни страни, нема свадби и првичиња, нема бучно и преполно средсело за време на верските празници.

Полето е празно, нема обработени ниви, нема жетвари, нема вршидби, нема стока, нема сточари. И дивите животни ги нема како што ги имаше порано. Многу ретко може да се сретне зајакот, еребицата, па дури ја нема доволно и лисицата. Бестрашен е само волкот. Тој напротив како да сака на празниот простор да владее и да го има се повеќе.

Чести се случаите кога ќе се пропатува од с. Маково кон с. Чаниште или од Мемедова чешма кон Чаниште да не се сретне стадо овци, да не залае ни едно куче.

Луѓето што останаа да живеат во селото, живеат монотон живот, затворени во себе, без голема комуникација, без радост и веселби. Ориентирани се единствено на сточарење кое му преставува единствена гранка за егзистенција.

Повеќе полето не се сее, нема летни култури, нема тутун. Големите површини кои порано беа изорани и посеани сега се орници и утрини и воопшто не се познава дека некогаш биле омеѓани ниви.

Лозјата и градините се растурија, и уште по некој белег кажува што биле некогаш.

Дивите овошки како што беа сливите, крушите и.т.н. се сушат а нови израсоци, речиси нема.

Секнаа и голем број извори за вода. Кладенецот на чаирот кој беше еден од најголемите и најрепрезентативен извор за чиста, ладна и питка вода за пиење, повеќе го нема, тој топоним. Денеска кладенецот не претекува, дури и во зимскиот период, нема доволно вода и покрај тоа што го користат мал број на луѓе од горно и амбаровско маало.

Слична е состојбата и со останатите извори во селото и во атарот на селото.

Бунарите повеќе не се во употреблива состојба, посебно за пиење. Немаат доволно вода, не се одлева водата, не се прочистува.

Кога ќе се влезе во селото, кога ќе се погледнат напуштените куќи, сликата е морничава. Изгледа како селото да го зафатило некоја несреќа, некоја епидемија, некое масовно протерување или слично. Куќите градени со цврст камен и дебели зидови, не можат да му одолеат на времето. Куќите се со искршени врати, искршени прозорци, паднати керамиди, изрушени тавани, а некои и целосно паднати.

Училиштето градено не многу одамна, се гледаат затворените и искршени врати и прозорци, запуштен двор без детски џагор. Кога ќе се помине покрај него, се враќаат само спомените за и околу него за она време што поминало.

Црковните обичи и обреди се задржани и се означуваат со обележјата што биле, но со многу помалку луѓе.

Одумира, селото, одумира и животот во него. За овој период не се најавуваат иницијативи за враќање во селото. Ако продолжи со ова темпо, селото ќе се врати на оние почетни години од пред 200-300 години со 6-7 куќи.

Нека ни е Господ напомош, да се паметува за векутума века.

На сето ова, во близина на селото, источно на 3 км, во месноста "Зимовникот", на времето пркоси ѕидот на Ангеле Ангелевски со должина од околу 660 м. во кружна форма, со ширина 80-100 см., висина од 150 см. Новинарите го нарекоа "Мориовско-Кинески ѕид".

Ангеле го градел ѕидот во времето на 80-те год. од 20 век со цел да ги зангради своите нивчиња и ливадчиња. Со својата големина ѕидот стана обележје на Чаниште.

АПСТРАКТ - РЕЗИМЕ

Чаниште е една од повеќето карактеристични селски населби во Мариово. Многу не се разликува од останатите села по однос на начинот на живеење, архитектурата, обичаите, говорот, носијата, религиозната припадност и т.н.

Мариово кое претставува една географски засебна територијална целина, постанокот на селата, нивниот растеж и падот е идентичен за сите нив. Може слободно да се каже дека низ историјата живееле тежок економски живот, но мирен и спокоен се до Првата светска војна.

За време на Првата светска војна и по Втората светска војна се јавуваат две големи катаклизми на овој крај. Првата светска војна која се одвиваше на овие простори многу ги опустоши селата а периодот по Втората светска војна миграцијата ги опустоши селата кои беа од најразвиен тип.

Она што е опишано за Чаниште, карактеристично е и за останатите села. Миграцијата беше и сеуште е присутна кај сите села во Мариово. Тоа го покажуваат и последните статистички податоци за населението. Ако во 1961 година Мариово имаше 11.844 жители, во 2002 година тој број изнесува 792 или во проценти иселувањето изнесува над 70%.

Исто така е карактеристично што овој дел на население што остана да живее во Мариово и Чаниште е претежно во погорни години на живот. Млади и деца скоро и да нема. Ако продолжат настаните да се развиваат како што се одвивале во последните 30-40 години, Чаниште и останатите села за 10-тина години ќе останат потполно празни. Во моментот ценејќи ги економските состојби во државата, нејзините планови и политика на развој, на овој крај може да му се пише "крај".

Некаква надеж за некој вид обновување или така речено ревитализација може да се очекува со влезот на Македонија во Европската Унија.

Ревитализацијата може да се очекува како резултат на економските мерки, и тоа преку:

- изградба на хидроцентралата "Чебрен";
- изградба на мали акумулации за наводнување на полето;
- обработка на површините со култури, посебно овошки кои се претходни испитувања одговараат на овој вид почва и клима;
- изградба на неопходната инфраструктура: патишта, водовод и сл.;
- комуникациска поврзаност со соседна Грција, преку Ниџе со Воден и Солун;
- ослободување од даноци и придонеси на фирми и компании кои ќе ја обавуваат својата дејност во Мариово;
- стимулирање на било какво производство по потекло од Мариово како здрава и еко храна;
- развој на селскиот туризам
- развој на пчеларството и сточарството и др.

Човекот за да се определи каде ќе живее, во град или село, треба да ги има двата основни услови:

- каде може да се остварува добар приход односно заработувачка и,
- каде може да се подобрат условите за живот.

Двата основни услови се општопознати во светот како економска категорија а произлегуваат од Дарвиновата теорија "*За описанок на видовите*".

Публикацијата е работена повеќе време со цел за сумирање на настаните и состојбите кои се однесуваат исклучиво за селото Чаниште.

Во најголем дел податоците се користени од сведоштва и кажувања на живи сведетели од селото и тоа најповеќе од Јоше Попов, Спасе Димовски-Џаверов, Јован Шамов, Трајан Најдовски, Мине Бојовски и др.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Еџнолоџијаџа на Македонија* (зборник), 1996, МАНУ
2. *Сџомениџе и коресџоденцијаџа на Горче Пеџиров*, Скопје
3. *Национално-ослободително движење во Прилеџ и Прилеџско во 1903 џод.*, Прилеп,
4. *Народно-ослободителна војна 1941-1945 џодина*
5. *Фолклорит и еџнолоџијаџа на Мариово и Меџлен*, зборник на трудови од научна средба, Витолиште, 1990
6. *Задруџаџа и задруџарсџивоџо во Прилеџско во 1945-1955*, Прилеп
7. Мавровска Катерина (2005) *Мариово - девсџивена убавина*, Битола
8. Поповски проф. д-р Владо и проф. д-р Митко Панов (1998) *Оџиџиниџе во Р. Македонија*, Книгоиздателство Мисла А.Д. Скопје, обем 442.
9. Станковска Љубица (1995, 1997) *Македонска ојконимија* (книга I и книга II), Скопје
10. Соколовски Методија *Битолски кадиски сиџил*, Скопје, 1973
11. Солаковски, П. (1992) *Колонизацијаџа во Битолско и Прилеџско (1919 - 1941)*, Битола: ДНУ, обем 194
12. *Турски документи за историјаџа на македонскиот народ*, Опширни пописни дефтери од 15, том 2, книга, 3, бр. 993 и 998 Скопје, 1973 г. Архив на Македонија
13. *Турски документи за историјаџа на македонскиот народ*, опширни пописни дефтери од 16 век, том 5, книга, 3, Скопје, 1982 г. Архив на Македонија
14. *40 џодини настава на македонски јазик во Битола и битолско*, 1984, Битола.
15. *Прилеџ и прилеџско низ историјаџа*, Прилеп, 1980

ИСКРЕНА БЛАГОДАРНОСТ

За издавањето на монографијава финансиски помогнаа нашите иселеници од Сиднеј - Австралија:

- Тодор, Митре, Раде и Ристе Тодоровски;
- Димитрија, Денка, Бети и Џон Мојановски
- Петко и Митре Палензо;
- Мица Стојчева;
- Блага Тодоровска;
- Ѓорѓи Којданов;
- Мара Тодева;
- Петко Златевски;
- Проќа Шајкарова;
- Петкана Којданова;
- Павле Ташов;
- Душко Митревски;
- Ристе Шамов;
- Стојанка Мавровска
- Гоце Недановски;
- Петко Пеовски;
- Владо и Митре Јовевски

Димитрија и Симона Мојановски, Сиднеј, Австралија

Во името на сите наши иселеници од Сиднеј Австралија, фамилијата Тодоровски ја испрати следнава порака:

"Ние, фамилијата Тодоровски од селото Чаниште и сите останати во Сиднеј кои сме уште од 70-те години во Австралија многу сме Ви благодарни за пишувањето на оваа Монографија. Се надеваме дека нашите идни генерации ќе бидат благодарни и ќе знаат од каде потекнуваат нивните претци. Со оваа монографија исто така ќе научат повеќе за минатото на Чаништа. Многу од нас постарите оваа Монографија ќе не врати во времето што сме го поминале таму".

Тие помагале и порано кога се работи за Чаниште, а верувам дека својата благородна рака ќе ја подадат и во друга прилика. Со нови натамошни истражувања ќе следи ново дополнително второ издание. Се планира да биде и на англиски јазик. (П.М.)

Тренчо Димитриоски

ДОКУМЕНТ ЗА ЕДНО ПОСТОЕЊЕ

Среќна е судбината на оние, кои ќе остават сведоштво за себе и нема да бидат заборавени. Запишувањето, пак, е вистински лек против заборавањето. Всушност, историјата на човештвото започнала со писмото и запишувањето на настаните и појавите. Сето претходно е непотврдена вистина, митологија, сеќавање, кое во секое прераскажување ја менува својата форма, па и основната суштина, генеричката.

Селото Чаниште, она старото мариовско село, кое во областа Мариово опстојува со векови, нема да биде заборавено. Кај Петко Митревски - Бојов, и самиот изданок со потекло од ова село, се родила благородна идеја да ги запише настаните, историското патешествие, просторното опкружување и човечките судбини на жителите на Чаниште во минатото и да остави сведоштво за ова македонско село, со цел да се остави документ за неговото постоење. Тоа, како што и самиот потврдува, го прави поради генерациските и демографските промени, поради новодостигнатата судбина, која е одлика на целата област Мариово и поради вредностите, кои не треба да бидат заборавени, како порака и предупредување за идните генерации. За континуитетот на една долговремена заедница исполнета со многу заеднички и индивидуални доживувања.

Авторот Петко Митревски Бојов, најпрво, се обидел да ни даде слика за областа Мариово, за местоположбата, демографската слика, проследена преку пописите правени од 1961 година наваму, природно географските услови, историските околности, образовната ситуација и сл. Потоа, постапно следејќи ги областите од човековото живеење, ги опушува заедничките и посебните услови на живеење и општеествените активности во селото Чаниште. Низ целиот текст се чувствува носталгијата на авторот по некогашната полнота на селото, заедница со своевидно историско патешествие, кое се одликува од општото мариовско и македонско и со свои специфики.

Историјата на селото е повеќеслојна и бујна. Авторот ни пренесува за неговата стара локација на локалитетот "Старо Село", преданието за неговот населување и преселба на денешната локација, како и за најстарите родови. Во близина на ова село се

одиграла и една од најславните битки во илинденскиот период, битката на Маргара, за која авторот ни пренесува историски податоци и сеќавања на современици. На Чаниште му се случил настан со големо крвопролевање, но и славна битка на македонските борци на чело со познатите војводи и револуционери, Ѓорче Петров, Лазар Поп Трајков, Иван Попов и др. Една од историските специфики, поврзани со ова село, како голгота, драматична историска приказна, со многу трагичност во својата биственост е интернацијата за време на Првата светска војна. Тогаш селото брои околу 800 жители, тоа е бујно, полно со живот, со младост, со мака и радост. Доаѓа злокобната мачителка, вечната закана на човештвото - војната, Чаниште е во специфични политичко-пропагандни услови, растрганто меѓу пропагандите. Грчката пропаганда и овде фатила корен кај одредени семејства, бугарската е постојано присутна и во такви услови населението, место во некоја поблиска, соседна област е иселено дури во Јамбол, Бугарија. Патувањето е трауматично, се оставаат имотите, се пусти закуќеното со тешка мака, има и разделби. Посебна траума и, речиси, трагедија е враќањето назад. Жителите на Чаниште ги потиснуваат болести, многумина умираат без да се вратат дома, во туѓа земја, по патиштата. Среќа во несреќа е повторното тешко закуќување и полека накревање на селото. По неколку децении, триесетите и четириесетите години тоа е повторно полно. Во такви услови го зафаќа колективизацијата, која не се одразила позитивно на демографскиот момент. Набрзо се случуваат и други промени, во 1965 година Мариово останува без општина, селата се пустат, а матицата го понесува и Чаниште, кое денес останува во погубна положба и повторно без решение за ретките кои имаат намера да организираат економија и живеење крај прастарото огниште.

Во монографскиот труд се пренесени голем број податоци. Не е забравена ниту црквата, а посебно верските обичаи, кои се практикувале и се практикуваат. Еден дел од нив се постапно објаснети, посебно свадбените, што е своевидна вредност на оваа книга.

Петко Митревски се послужил со раскажувањата на своите постари претци, Јоше Попов и Спасе Димовски - Џаверов, со пишани податоци и лично проследување и искуство од Мариово и Чаниште и на својствен начин ни ги предал содржините во оваа монографска публикација. За корисноста на ваквиот труд не треба воопшто да се полемизира, како документ за едно постоење, кое не смее да се препушти на заборавот, треба само да се отпечати и да и стане достапен на пошироката јавност.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР.....	5
ВОВЕДЕН ДЕЛ - ОСНОВНИ ПОДАТОЦИ ЗА МАРИОВО.....	7
ДЕЛ I - ПРИРОДНО - ГЕОГРАФСКИ ОДЛИКИ	
1. Местоположба, топоними.....	11
2. Клима и хидрографија.....	13
3. Растителен и животински свет.....	14
ДЕЛ II - НАСТАНУВАЊЕ И СТРУКТУРА НА СЕЛОТО	
1. Постанок на селото.....	17
2. Архитектурата на куќите.....	20
3. Легенда за името на селото.....	22
4. Антички наоѓалишта.....	23
ДЕЛ III - ИСТОРИСКИ НАСТАНИ	
1. Пред и за време на илинденскиот период.....	25
2. Во времето на Првата светска војна.....	29
3. Интернацијата во Јамбол, Бугарија.....	32
4. Чаниште во времето на Втората светска војна.....	40
5. Народната власт по ослободувањето 1945.....	41
ДЕЛ IV - ЖИВОТОТ НА СЕЛОТО	
1. Основна дејност на населението.....	43
2. Здравствената заштита на населението.....	47
3. Училишните прилики во селото.....	47
4. Црковните и културно-просветни прилики.....	52
5. Свадебни обичаи.....	57
6. Носијата на луѓето (народна носија).....	63
7. Трговијата и пазарувањето.....	64
8. Колективизација и задругарството во селото.....	65
9. Од работата на задругата "Стојо Неделковски".....	67
10. Настани во селото во поново време.....	71
ДЕЛ V - НАСЕЛЕНИЕТО ВО СЕЛОТО	
1. Општи карактеристики.....	73
2. Миграцијата на населението.....	74
1. Лошите и тешки услови за работа во земјоделието.....	77
2. Даночната политика.....	77
3. Лошите патни врски.....	78
4. Лошите здравствени услуги и услови.....	78
5. Показатели на населението пред и по емиграцијата.....	78
6. Преглед на празни куќи со состојба 2005 г.....	92
ДЕЛ VI. - Мориовското село Чаништењ во 2006 год.....	93
АПСТРАКТ.....	95

Петко Митревски - Бојов
ЧАНИШТЕ - НЕКОГАШ И ДЕНЕС

*

Издавач
АД Печайница Киро Дандаров-Бишола
и авторот

*

Корица
Оливера Атанасоска

*

Печат
АД Печайница Киро Дандаров-Бишола

Идејно и графичко уредување
Трајко Огненовски

*

Фотографија
Петар Ситарев

*

Битола,
2006 г.

*

Тираж
350

Во согласност со член 20, точна 8 од Законот за ДДВ (Службен в. на РМ 44/99), за оваа книга платен е данок од 5%. Книгата нема комерцијален карактер

СЕМЕЈНО (ГЕНЕТСКО) СТЕБЛО

Секој посакува да ги знае своите роднини.

Семејните врски се задржувале и пренесувале од генерација на генерација. Меѓутоа, со денешните широки миграциони движења низ светот, роднинските врски се губат уште со првото или второто колено.

Родовските врски со женење, мажење се создавале нови семејства. Со пратење на роднинството се следело и крвното сродство за повеќе генерации, а со тоа се избегнувале евентуалните родбински брачни врски.

Нашите постари, брачни врски не дозволувале до 4 па и петто колено.

На следната страна имате примери за семејно стебло со измислени имиња.

Потруди се на примерот да го прикажеш своето семејно стебло по основ на двете лози (мајката и таткото)

